

UKLJUČENOST LOKALNOG STANOVNIŠTVA U TURIZAM ZAŠTIĆENIH PODRUČJA PRIRODE: PRIMJER REGIONALNOG PARKA MURA-DRAVA

Golub, Barbara

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Virovitica College / Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:165:982766>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-17**

Repository / Repozitorij:

[Virovitica University of Applied Sciences Repository -
Virovitica University of Applied Sciences Academic
Repository](#)

VISOKA ŠKOLA ZA MENADŽMENT
U TURIZMU I INFORMATICI U VIROVITICI
Specijalistički diplomski stručni studij Menadžment

BARBARA GOLUB

UKLJUČENOST LOKALNOG STANOVNIŠTVA U TURIZAM
ZAŠTIĆENIH PODRUČJA PRIRODE: PRIMJER REGIONALNOG PARKA
MURA-DRAVA
DIPLOMSKI RAD

VIROVITICA, 2019.

VISOKA ŠKOLA ZA MENADŽMENT
U TURIZMU I INFORMATICI U VIROVITICI
Specijalistički diplomski stručni studij Menadžment

UKLJUČENOST LOKALNOG STANOVNIŠTVA U TURIZAM
ZAŠTIĆENIH PODRUČJA PRIRODE: PRIMJER REGIONALNOG PARKA
MURA-DRAVA
DIPLOMSKI RAD

Predmet: Turizam temeljen na prirodi

Mentor:

Božidar Jaković, mag. oec., pred.

Student:

Barbara Golub, bacc.oec.

VIROVITICA, 2019.

Specijalistički diplomski stručni studij Menadžmenta - Smjer: Destinacijski menadžment

Obrazac 1b

ZADATAK DIPLOMSKOG RADA

Student/ica: **Golub Barbara**

JMBAG: **0269077934**

Imenovani mentor: **Božidar Jaković , mag. oec., pred.**

Naslov rada:

**Uključenost lokalnog stanovništva u turizam zaštićenih područja prirode:
primjer Regionalnog parka Mura-Drava**

Puni tekst zadatka diplomskog rada:

Studentica će u izradi rada koristiti podatke iz dostupne domaće i inozemne literature te raspoloživih domaćih i inozemnih baza podataka kao i relevantnih web stranica. Temeljem prikupljenih podataka, studentica će dati teorijski prikaz dosadašnjih istraživanja i spoznaja u području turizma u zaštićenim područjima prirode. Poseban teorijski osvrt rada usmjeren je na segment lokalne zajednice, koja je važan dionik u održivom razvoju turizma zaštićenih područja prirode. U specifičnom dijelu rada, razmatrat će se turizam u Regionalnom parku Mura-Drava te mogućnosti i važnost uključivanja lokalnog stanovništva u razvoj turizma na području na kojem se turizam tradicionalno ne smatra primarnom djelatnošću. Pored sekundarnog istraživanja, studentica će provesti i empirijsko istraživanje s ciljem utvrđivanja mogućnosti zadovoljenja potreba i stjecanja koristi lokalnog stanovništva u okviru turizma na području Regionalnog parka Mura-Drava.

Datum uručenja zadatka studentu 7/22/2019

Rok za predaju gotovog rada: 9/17/2019

Dostaviti : 1. Studentu/ici:

Mentor:

Božidar Jaković , mag. oec., pred.

Predsjednik povjerenstva za diplomski rad:

Ivan Heđi, dipl.ing., v. pred.

UKLJUČENOST LOKALNOG STANOVNIŠTVA U TURIZAM ZAŠTIĆENIH PODRUČJA PRIRODE: PRIMJER REGIONALNOG PARKA MURA-DRAVA

LOCAL POPULATION INVOLVEMENT IN TOURISM OF PROTECTED AREAS OF NATURE: REGIONAL PARK MURA-DRAVA EXAMPLE

SAŽETAK – Cilj diplomskog rada je istaknuti mogućnosti i važnost uključivanja lokalnog stanovništva u razvoj turizma u Regionalnom parku Mura-Drava. Svrha rada je naglasiti potrebu za poticanjem lokalnog stanovništva da se aktivno uključi u turističku djelatnost s obzirom da su jedni od najvažnijih dionika u razvoju turizma u zaštićenim područjima prirode. U teorijskom dijelu rada prikazana su osnovna obilježja turizma u zaštićenim područjima prirode. Osim povijesnog razvoja i prikaza najvažnijih značajki, naglasak je na turističkim aktivnostima koje se odvijaju u takvim područjima i njihov utjecaj na prirodni okoliš, turistička motivacija te obilježja posjetitelja koji su jedan od najvažnijih dionika u održivom razvoju turizma. Nadalje, sažeto se prikazuje turizam u zaštićenim područjima prirode u Republici Hrvatskoj, kategorije zaštićenih područja prirode i turistički promet u istima. U specifičnom dijelu rada najprije se teorijski prikazuje uloga i važnost sudjelovanja lokalne zajednice u razvoju turizma u zaštićenim područjima prirode. Istaknute su i veze lokalnog stanovništva i zaštićenih područja prirode, a ogledaju se kroz ekonomske i društvene elemente. Teorijski dio rada nastavlja se na poglavlje o turizmu na području Regionalnog parka Mura-Drava. Naveden je njegov dosadašnji turistički razvoj, dionici koji su uključeni u taj razvoj te daljnje mogućnosti kojima bi se Regionalni park Mura-Drava pozicionirao na turističkom tržištu kao zaštićeno područje prirode iznimnih bioloških i krajobraznih vrijednosti te specifičnih obilježja lokalnog stanovništva. Na samom kraju, prikazani su rezultati provedenog empirijskog istraživanja o važnosti uključivanja lokalnog stanovništva u razvoj turizma te aktivnosti koje se provode u svrhu toga od strane turističkih zajednica koje djeluju na području Regionalnog parka Mura-Drava.

Ključne riječi: održivi turizam, lokalno stanovništvo, lokalna zajednica, zaštićena područja prirode, Regionalni park Mura-Drava

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. TURIZAM U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA PRIRODE	3
2.1. Povijest i karakteristike zaštićenih područja prirode	4
2.2. Turizam u zaštićenim područjima prirode.....	7
2.3. Turistička motivacija i karakteristike posjetitelja zaštićenih područja prirode	10
2.4. Turizam u zaštićenim područjima prirode u Republici Hrvatskoj	15
3. LOKALNA ZAJEDNICA U TURIZMU ZAŠTIĆENIH PODRUČJA PRIRODE	22
3.1. Lokalno stanovništvo i turizam u zaštićenim područjima prirode	26
4. TURIZAM U REGIONALNOM PARKU MURA-DRAVA	32
4.1. Dosadašnji razvoj turizma na području Regionalnog parka Mura-Drava	35
4.2. Uključenost dionika u turizam Regionalnog parka Mura-Drava.....	37
4.3. Potencijali i daljnji razvoj turizma na području Regionalnog parka Mura-Drava	38
5. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE	42
5.1. Metodologija.....	43
5.2. Rezultati istraživanja	43
6. ZAKLJUČAK	49
7. POPIS LITERATURE	51
8. POPIS ILUSTRACIJA	58

1. UVOD

Zaštićena područja prirode, osim zbog svojih prirodnih bogatstava, važna su i za razvoj održivog turizma na globalnoj razini. Na taj se način stvaraju brojne ekonomske, ekološke i socijalne koristi za sve dionike, a kvalitetnim i ispravnim upravljanjem moguće je izbjeći potencijalne troškove i negativne utjecaje koje turizam stvara u destinacijama masovnog turizma. Također, ovakav razvoj utječe i na sadašnje i buduće posjetitelje kojima se svakim dolaskom potiče ekološka svijest. Turizam u takvim područjima predstavlja proces u kojem se posjetitelji povezuju, doživljavaju i upoznaju s prirodnom i kulturnom baštinom te, kao takav, utječe na politiku i budućnost zaštićenih područja. Kada je riječ o lokalnoj zajednici, njihova uključenost u razvoj turizma je važna, ali i nužna. Lokalnom se kulturom, načinom života i tradicijom mogu privući posjetitelji, no kod takvog je razvoja potrebno podržavati želje i težnje stanovništva. Također, lokalne zajednice trebaju biti u potpunosti uključene u donošenje važnih odluka o turističkom razvoju, budući da žive unutar ili oko zaštićenog područja prirode, usko su povezane s prirodnim resursima, ali su i vlasnici zemlje na kojoj se planira razvoj turizma. Od izrazite je važnosti i priprema stanovništva na povećan priljev posjetitelja u destinaciju kako bi se smanjili negativni utjecaji.

Regionalni park Mura-Drava predstavlja jedan od posljednjih doprirodnih riječnih sustava u Srednjoj Europi te je zbog toga njegova zaštita od izrazite važnosti. Njegova vrijednost očituje se na regionalnom, nacionalnom i europskom nivou s obzirom na biološku raznolikost, krajobrazu i kulturno-tradicijsku baštinu rijeka koje obuhvaća. Proteže se kroz pet hrvatskih županija te je prvi regionalni park u državi. S obzirom da se Regionalni park Mura-Drava većinom nalazi na ruralnom području, povezanost između lokalnog stanovništva i zaštićenog područja prirode je snažno izražena. Mnogi stanovnici iz njega crpe resurse potrebne za rad i život, kao što su voda, šume, zemlja, biljke, životinje i sl. Iz tog je razloga posebno važno sudjelovanje lokalnog stanovništva u razvoju turizma te poticanje istog da se aktivno uključi u turističku djelatnost. Predmet istraživanja rada jest turizam u zaštićenim područjima prirode, njegov utjecaj na lokalnu zajednicu, prirodni okoliš i ostale resurse te uključenost svih dionika u održivi razvoj turizma. Cilj rada je istaknuti važnost uključivanja lokalnog stanovništva u razvoj turizma u zaštićenim područjima prirode, pozitivni učinci takvog sudjelovanja te utjecaj turizma na život i djelovanje lokalne zajednice.

Nakon uvoda u rad, slijedi poglavlje turizmu u zaštićenim područjima prirode, povijesni razvoj takvih područja te njihove najvažnije karakteristike. Nadalje, kako bi se približila

činjenica da su zaštićena područja prirode sve češće korištena u turističke svrhe, istaknute su kategorije zaštićenih područja prirode kojima se određuje stupanj takvog korištenja. Navedene su i značajke turističke motivacije i posjetitelja zaštićenih područja prirode. U nastavku je rad orijentiran na turizam u zaštićenim područjima prirode na prostoru Republike Hrvatske, korelacija između međunarodne i domaće kategorizacije te elementi dosadašnjeg i daljnjeg razvoja turizma. Glavni dio rada osvrće se na važnost lokalne zajednice u turizmu zaštićenih područja prirode, njegov utjecaj na lokalno stanovništvo te povezanost sa prirodnim okolišem. Kraj rada odnosi se na empirijsko istraživanje kojim su ispitani stavovi nadležnih turističkih zajednica o uključivanju lokalnog stanovništva u turizam na području Regionalnog parka Mura-Drava, oblici međusobne komunikacije te aktivnosti koje se poduzimaju kako bi se takvo sudjelovanje i ostvarilo.

2. TURIZAM U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA PRIRODE

Prema definiciji Međunarodne unije za očuvanje prirode (*International Union for Conservation of Nature*; u nastavku rada IUCN), zaštićeno područje je „jasno definirano područje koje je priznato sa svrhom i kojim se upravlja s ciljem trajnog očuvanja cjelokupne prirode, usluga ekosustava koje ono osigurava te pripadajućih kulturnih vrijednosti, na zakonski ili drugi učinkoviti način“.¹ Preporuka je da se predložena definicija zaštićenih područja prirode od stane IUCN-a, uvaži kod definiranja na nacionalnim nivoima. Shodno tome, u Hrvatskoj se prema Zakonu o zaštiti prirode (NN 80/13, 15/18) zaštićeno područje prirode je „geografski jasno određen prostor koji je namijenjen zaštiti prirode i kojim se upravlja radi dugoročnog očuvanja prirode i pratećih usluga ekološkog sustava.“

Uspostava više od 44 000 zaštićenih područja prirode, koja pokrivaju gotovo 14 milijuna četvornih kilometara u gotovo svakoj zemlji svijeta, može se smatrati jednim od najvećih uspjeha očuvanja 20. stoljeća. Trend zaštite područja prirode traje i danas, posebno u rijetko naseljenim područjima svijeta, a entuzijazam za njihovo uspostavljanje potaknut je brojnim ekološkim prednostima. Takva područja su među najučinkovitijim i najisplativijim načinima očuvanja biološke raznolikosti (Ervin, 2003). Također, ona su temelj gotovo svih nacionalnih i međunarodnih strategija očuvanja, održavaju funkcioniranje prirodnih ekosustava te djeluju kao mjerila prema kojima je moguće razumjeti interakciju ljudi s prirodom. U današnje vrijeme predstavljaju i često jedinu nadu za zaustavljanje izumiranja mnogih ugroženih ili endemičnih vrsta. Ipak, njihova najvažnija karakteristika očitava se u činjenici da zaštićena područja prirode predstavljaju predanost budućim generacijama (Dudley, 2008). Osim toga, promoviraju se i kao rješenja za demokratska pitanja, siromaštvo i globalizaciju (McClanahan, 2004). Zaštićena područja prirode mogu se pronaći u svim zemljama svijeta, no u nekim zemljama i regijama (npr. Afrika, Južna Amerika, Australija, Grenland i Rusija) se nalaze veće zaštićene površine, dok druge regije (npr. Europa) imaju veći broj malih zaštićenih područja (United Nations Environment Programme, 2018).

Zbog same zaštite takvih područja, kod većine je dozvoljen razvoj turizma, s obzirom da, ukoliko je kontroliran, neće ugroziti ravnotežu. Turizam utječe na postizanje globalnih ciljeva zaštite i očuvanja na način da podiže ekološku svijest te osigurava financijska i ostala sredstva ulaganja u zaštitu. Kao pomoć u podržavanju buduće opstojnosti zaštićenih područja prirode,

¹ HAOP, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: Što je zaštićeno područje, dostupno na: www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/sto-je-zasticeno-podrucje (2.6.2019.)

turizam se pokazao kao vitalni segment političke i šire društvene potpore, stoga je za očekivati da će upravo on biti poticaj za osnivanje novih zaštićenih područja prirode.

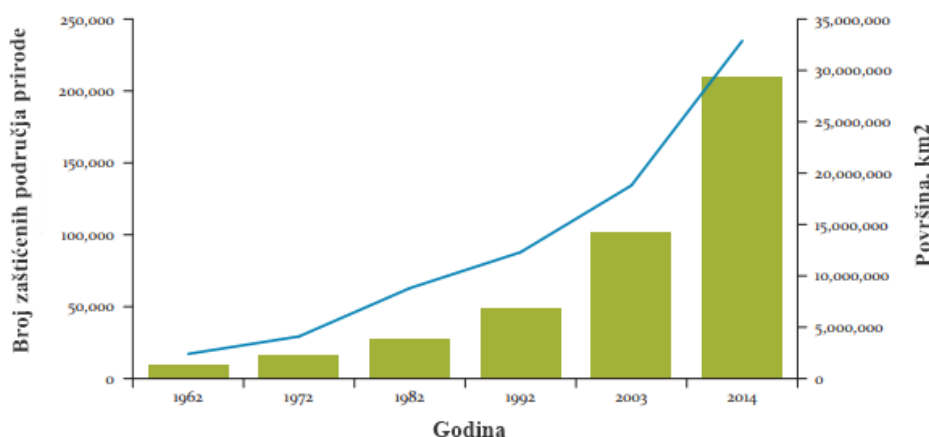
2.1. Povijest i karakteristike zaštićenih područja prirode

Zaštićena područja prirode, kao kulturni artefakt, imaju dugu povijest. Neki povjesničari tvrde da su određena područja u Indiji zaštićena zbog svojih prirodnih bogatstava prije više od dva tisućljeća, dok su u Europi neka područja bila zaštićena kao lovišta za bogate i moćne prije gotovo tisuću godina, a tek su za vrijeme renesanse su postala dostupna za javnu upotrebu, odnosno više nisu bila u vlasništvu kraljeva i drugih nacionalnih vladara (Eagles, McCool, Haynes, 2002). Nakon tog događaja javlja se potreba za provođenjem vremena u zaštićenim područjima, a samim time razvijaju se i prvi oblici turizma u zaštićenim područjima. "Moderna" zaštićena područja prirode potječu iz 19. stoljeća što je vidljivo iz vizije engleskog pjesnika Williama Wordswortha koji Lake District² naziva svojevrsnim nacionalnim vlasništvom, dok američki pjesnik George Catlin 1832. godine ukazuje na potrebu za nacionalnim parkom, koji ujedinjuje čovjeka i životinje u divljini i svježini prirode. Nadalje, američki kongres 1864. godine daje dio današnjeg Nacionalnog parka Yosemite u državi Kalifornija za javnu uporabu, odmaralište i rekreaciju (Phillips prema IUCN, 2004). Prvi nacionalni park u svijetu, Yellowstone u SAD-u, osniva se 1872. godine, a u Europi se prvi nacionalni parkovi osnivaju početkom 20. stoljeća. Kada je riječ o ostatku svijeta, Australija, odnosno britanska kolonija Novi Južni Wales, rezervira 2,000 ha zemlje, na kojoj se nalaze Jenolanske pećine, radi zaštite i turizma. Danas je na tome prostoru stvoren kompleks parkova poznat pod nazivom Nacionalni park Plave planine. Na prostoru iste pokrajine se 1879. godine osniva Nacionalni park Royal čija je glavna svrha bila osiguranje prirodnog područja za rekreaciju stanovnika Sidneya (Eagles, McCool, Haynes, 2002). Kanada 1885. godine pruža zaštitu vrućim izvorima vode u dolini Bow Rocky planine, području koje se kasnije nazvalo nacionalnim parkom Banff. Zakoni doneseni 1887. godine posuđeni su iz zakonodavnog teksta u Yellowstoneu, odnosno park je bio rezerviran i odvojen kao javni park i prostor namijenjen za korištenje od strane stanovnika Kanade (Marty, 1984). Posljednjih godina 19. stoljeća osniva se nekoliko šumskih rezervata na području Južne Afrike te Nacionalni park Tongariro na Novom Zelandu. Dakle pokret zaštite područja prirode tijekom 19. stoljeća potječe iz Sjeverne Amerike, Europe, Australije, Novog

² Planinsko područje na sjeverozapadu Engleske i njezin najveći nacionalni park, proglašen 9. svibnja 1951. godine, dostupno na: Lake District – Great Britain, www.globalnature.org/35283/Living-Lakes/Europe/Lake-District/resindex.aspx (18.3.2019.)

Zelanda i Južne Afrike, ali i drugih zemalja koje su brz slijedile taj primjer. Iako se tijekom 20. stoljeća ta ideja razlikovala od regije do regije, svugdje se u proteklom stoljeću, ali i tijekom ovog stoljeća, dogodilo značajno povećanje broja i vrsta zaštićenih područja prirode (Deguignet i sur., 2014). Rast broja i opsega zaštićenih područja prirode u razdoblju od 1962. do 2014. godine prikazan je pomoću Grafa 1.

Graf 1. Rast broja i opsega zaštićenih područja prirode u razdoblju od 1962. do 2014. godine

Izvor: prilagođeno prema Deguignet, M. i sur. (2014): United Nations List of Protected Areas. Cambridge: UNEP, str. 14

Pomoću Grafa 1. može se zaključiti nagli porast broja zaštićenih područja prirode te ujedno i njihove površine u km². Razlog tome je povećanje svijesti kod ljudi kada je riječ o prirodnim vrijednostima, ali i nužnost zaštite zbog eksploatacije resursa kojima su takva područja bogata, a koji su jedinstveni i, često, nezamjenjivi. Danas, točnije u svibnju 2019. godine je zabilježeno 245.449 zaštićenih područja prirode. Većina takvih područja nalazi se na kopnu i zauzima nešto više od 20 milijuna km², (14,9% Zemljine površine). Zaštićena morska područja, unatoč tome što ih je manje, pokrivaju više od 6 milijuna km² (7,47% površine).³

Zaštićena područja pružaju temeljnu strategiju očuvanja prirode na nacionalnoj i međunarodnoj razini, a izvorno su osnivana po modelu isključivosti u proglašavanju i upravljanju. U mnogim su slučajevima uprave zaštićenih područja s početka dvadesetog stoljeća ugrožavale tradicionalna prava i način pristupa području. Danas se takva područja ne koriste samo za očuvanje biološke raznolikosti, već i za zaštitu krajobraza i kulturnih dobara

³ Protected Planet: Digital Report, Global Coverage, dostupno na: www.livereport.protectedplanet.net/chapter-2 (29.5.2019.)

(Mackelworth i Jovanović, 2011). S obzirom da je tijekom dvadesetog stoljeća proglašen veliki broj zaštićenih područja čiji kriteriji i pristup upravljanju nisu bili jednaki u svim državama, "International Conference for the Protection of Fauna and Flora" (Međunarodna konferencija za zaštitu flore i faune) odlučuje standardizirati kategorije zaštite uvođenjem kategorija nacionalnog parka, strogog rezervata prirode, rezervata flore i faune te rezervata sa zabranom lova i sabiranja. U međuvremenu dolazi do promjena u kategorijama, a posljednja se dogodila 2008. godine kada IUCN prihvaća nove definicije kategorija zaštićenih područja (Tablica 1.).⁴

Tablica 1. IUCN kategorije zaštićenih područja prirode

IUCN kategorija zaštićenih područja	Primarni cilj i zaštićene vrijednosti
Ia – Strogi rezervat prirode	Zaštita biološke raznolikosti i/ili geoloških i geomorfoloških vrijednosti.
Ib – Područje divljine	Zaštita prirodnog karaktera i stanja neizmijenjenih ili neznatno izmijenjenih područja.
II – Nacionalni park	Zaštita cjelokupnog ekosustava, procesa koji se u njima odvijaju i vrsta koje oni podupiru.
III – Prirodni spomenik ili obilježje	Štiti određenu prirodnu vrijednost, može biti reljefni oblik, morska hrid ili špilja, geološka osobitost ili živa pojava.
IV – Područje upravljanja staništem ili vrstom	Zaštita točno određene vrste ili staništa.
V – Zaštićeni kopneni/morski krajobraz	Područja gdje je dugotrajna interakcija čovjeka i prirode proizvela razne vrijednosti i gdje je održavanje tog odnosa nužno da bi se te vrijednosti sačuvala.
VI – Zaštićeno područje s održivim korištenjem prirodnih resursa	Očuvanje ekosustava i staništa te pratećih kulturnih vrijednosti i tradicionalnih načina upravljanja prirodnim resursima.

Izvor: prilagođeno prema Leung, Y.-F., Spenceley, A., Hvenegaard, G., Buckley, R. (2014): Tourism and Visitor Management in Protected Areas, Gland: IUCN, str. 24.-25.

⁴ HAOP, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: Kategorije zaštićenih područja, dostupno na: www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/kategorije-zasticenih-podrucja (29.5.2019.)

Što se tiče ostalih međunarodnih proglašenja zaštićenih područja prirode, važno je spomenuti Područja svjetske baštine. Ovoj kategoriji pripadaju iznimno vrijedni lokaliteti i područja koja su od važnosti za cjelokupno čovječanstvo, a uvrštena su i u Popis svjetske baštine UNESCO-a. Sukladno tome, prirodna baština uključuje staništa ugroženih vrsta, a hrvatski lokaliteti koji su uvršteni na taj popis su Plitvička jezera te Bukove prašume i izvorne bukove šume Karpata i ostalih regija Europe kojima pripadaju Strogi rezervat Hajdučki i Rožanski kukovi u Nacionalnom parku Sjeverni Velebit i područja Oglavinovac-Javornik i Suva draga-Klimenta u Nacionalnom parku Paklenica.⁵ Nadalje, rezervati biosfere podrazumijevaju područja kopnenih i morskih ekosustava koja su priznata od UNESCO programa Čovjek i biosfera. Takva područja promoviraju rješenja usklađena s ciljevima očuvanja biološke raznolikosti i održivim razvojem (UNESCO, 2018). U Republici Hrvatskoj postoje dva rezervata biosfere, a to su Nacionalni park Sjeverni Velebit i Regionalni park Mura-Drava u sklopu prekograničnog rezervata biosfere Mura-Drava-Dunav. Močvare od međunarodne važnosti, odnosno Ramsar područja također pripadaju u jednu od međunarodnih kategorija zaštite područja prirode. Ramsarska konvencija potpisana je 1971. godine te daje okvir za međunarodnu suradnju za zaštitu vlažnih staništa, a sklopljena je radi zaštite ekosustava. Cilj te konvencije je osigurati očuvanje močvara u cijelom svijetu, kako u svrhu očuvanja biološke raznolikosti tako i u svrhu osiguranja dovoljno prirodnih resursa za ljude koji ovise o močvarnim sustavima. Republika Hrvatska ima pet takvih područja: parkove prirode Kopački rit, Vransko jezero i Lonjsko polje, ornitološki rezervat ribnjaci Crna Mlaka te planirani park prirode Delta Neretve.⁶

2.2. Turizam u zaštićenim područjima prirode

Početak razvoja turizma u zaštićenim područjima vezan je uz osnivanje nacionalnih parkova, a za razliku od ostalih industrija i ljudskih djelatnosti, turizam u zaštićenim područjima ima jedinstvene karakteristike koje ga čine potencijalnom pozitivnom snagom. U takvom okruženju, on predstavlja proces u kojem se posjetitelji povezuju, doživljavaju i upoznaju s prirodnom i kulturnom baštinom. Turizam u zaštićenim područjima prirode generira i prihode te na taj način pridonosi lokalnoj, regionalnoj, ali i nacionalnoj ekonomiji, a kao takav, utječe

⁵ HAOP, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: Kategorije zaštićenih područja, dostupno na: www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/kategorije-zasticenih-podrucja (29.5.2019.)

⁶ HAOP, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: Svjetski dan vlažnih staništa, www.haop.hr/hr/novosti/svjetski-dan-vlaznih-stanista (29.5.2019.)

na politiku i budućnost zaštićenih područja. Također, on gostima donosi i izravnu interakciju s lokalnim stanovništvom, a takva interakcija može dovesti do pozitivnih i negativnih ishoda (Leung i sur., 2014). S razvojem turizma u zaštićenim područjima dolazi do nastanka koristi, ali i troškova. Odgovornost menadžmenta je da maksimizira prednosti, ali i da istovremeno smanjuje troškove. Zaštićena područja su uspostavljena kako bi se očuvale neke vrste biofizikalnih procesa ili stanja kao što su populacija divljih životinja, stanište, prirodni pejzaž ili kulturna baština, a turisti ih posjećuju kako bi razumjeli i cijenili vrijednosti tog područja. Interes turista za takvim područjima potiče razvoj turizma, a neke od prednosti koje turizam donosi takvim područjima su ekonomske prednosti (nova radna mjesta za lokalno stanovništvo, povećanje prihoda, otvaranje novih poduzeća, potiče lokalnu proizvodnju, poboljšava životni standard, povećava sredstva za zaštićena područja i lokalnu zajednicu i sl.), okolišne prednosti (zaštita ekoloških procesa i vode, biološke raznolikosti, kulturne baštine, obrazovanje i interpretacija o zaštićenim područjima i sl.) te socijalne prednosti (potiče razvoj infrastrukture, edukacija o okolišu za posjetitelje i lokalno stanovništvo, poboljšava interkulturalnu komunikaciju, potiče razvoj kulture, obrta i umjetnosti, povećava razinu obrazovanja lokalnog stanovništva te ih potiče da nauče jezik i kulturu turista, ali i da vrednuju svoju kulturu i okruženje) (Eagles, McCool, Haynes, 2002). Dakle, turizam na svjetskoj razini pruža značajne koristi zaštićenim područjima prirode i zajednicama u njihovoj blizini ili unutar njih. Takve prednosti dovode do većeg uvažavanja kulturne i prirodne baštine. Kvalitetna rekreacijska, duhovna i obrazovna iskustva za posjetitelje zaštićenih područja prirode potiču povećano zanimanje i predanost zaštiti i očuvanju biološke raznolikosti i kulturnih vrijednosti (Bushell i Eagles, 2007).

Pored očekivanih koristi, turizam sa sobom može donijeti potencijalno značajne troškove. Ukoliko se njima loše upravlja, ekološke, socijalne i kulturne posljedice turizma mogu biti značajne. Turizam može pridonijeti devastaciji kulturnih krajobraza, ugroziti biološku raznolikost, doprinijeti zagađenju i degradaciji ekosustava, smanjiti vodne i energetske resurse, ali i dovesti lokalnu zajednicu do siromaštva (Bushell i Eagles, 2007). Negativni učinci proizlaze iz turističkih posjeta, no moguće ih je ublažiti ili upravljati njima. Prije upravljanja, važno je identificirati sve negativnosti koje donosi turizam, a njihovim praćenjem otkrivaju se trenutni uvjeti, promjene tijekom vremena te značaj i uspjeh ublažavanja takvih učinaka (Eagles, McCool, Haynes, 2002). Različite turističke aktivnosti uzrokuju različite biofizičke utjecaje na zaštićena područja. Primjerice, izgradnja cesta, smještaja, zračnih luka, pješačkih staza, kampova, bazena i ostale infrastrukture građene u turističku svrhu, ima neizbježne

ekološke utjecaje koji uključuju mineralnu i energetska potrošnju, uklanjanje staništa, korištenje vode te estetske utjecaje na okoliš (Spenceley, 2003).

Iz tog je razloga bilo važno odrediti koje se turističke aktivnosti mogu provoditi u pojedinim oblicima zaštićenih područja prirode. Tablica 2. prikazuje relevantnost IUCN kategorija zaštićenih područja prirode za korištenje u turističke svrhe.

Tablica 2. Relevantnost IUCN kategorija zaštićenih područja prirode za korištenje u turističke svrhe

IUCN kategorija zaštićenih područja	Turističke aktivnosti
Ia – Strogi rezervat prirode	Rekreacijske posjete i masovni turizam su zabranjeni, a javni pristup je moguć samo ako je riječ o organiziranim znanstvenim, građanskim znanstvenim ili volonterskim programima.
Ib – Područje divljine	Posjete manjih grupa, kontrola aktivnosti i korištenja.
II – Nacionalni park	Znanstvene, edukacijske i rekreativne aktivnosti.
III – Prirodni spomenik ili obilježje	Veliki značaj za posjetitelje, obično se nude mogućnosti za rekreaciju.
IV – Područje upravljanja staništem ili vrstom	Rekreacija i "komercijalni" turizam, povezani sadržaji i usluge.
V – Zaštićeni kopneni/morski krajobraz	
VI – Zaštićeno područje s održivim korištenjem prirodnih resursa	

Izvor: prilagođeno prema Leung, Y.-F., Spenceley, A., Hvenegaard, G., Buckley, R. (2014): Tourism and Visitor Management in Protected Areas, Gland: IUCN, str. 24.-25.

Dakle, strogi rezervat prirode jedina je kategorija u kojoj su rekreacijske posjete i masovni turizam zabranjeni, dok su u području divljine dopuštene posjete manjih grupa. Nacionalni park te prirodni spomenici ili obilježja nude znanstvene, edukacijske i rekreativne aktivnosti. Kod ostalih kategorija dopušten je veći broj turističkih aktivnosti, posebno rekreacija i "komercijalni" turizam (Leung i sur., 2014). Turizam u i oko zaštićenih područja prirode mora biti sredstvo očuvanja: izgradnja potpore i podizanje svijesti o mnogim važnim vrijednostima zaštićenih područja, uključujući ekološke, sakralne, kulturne, estetske, duhovne, rekreacijske i ekonomske vrijednosti. Također, trebao bi i stvoriti prijeko potrebne prihode za rad na očuvanju

radi zaštite biološke raznolikosti, integriteta ekosustava i kulturne baštine. Njegova važnost očitava se i u doprinosu kvaliteti života lokalnih stanovnika, odnosno osiguranje poticaja za podršku tradicionalnim običajima i vrijednostima autohtonog stanovništva, zaštita i poštivanje svetih (sakralnih) mjesta i objekata i sl. (Bushell i Eagles, 2007).

Zadnjih nekoliko godina raste interes za održivim oblicima turizma koji je potaknut zabrinutošću društva zbog učinaka turizma na okoliš. Aktivnosti koje su usko povezane s doživljavanjem prirode su sve popularnije, a raste i broj ljudi koji sudjeluju u aktivnostima na otvorenom, što se posebno odnosi na pješaćenje, biciklizam i aktivnosti na vodi (kajaking, ronjenje i sl.). S obzirom na veliku razliku između „soft“ i „hard“ aktivnosti, tržište se prilagodilo zahtjevima posjetitelja. Pri tome, važno je naglasiti da zaštićena područja prirode, nudeći navedene aktivnosti, posebnu pažnju trebaju posvetiti održivom razvoju te očuvanju vlastitih vrijednosti (Jaković i Golub, 2018).

2.3. Turistička motivacija i karakteristike posjetitelja zaštićenih područja prirode

Posjeta zaštićenim područjima vrijedna je ne samo u ekonomskom smislu, nego i zbog važne uloge koju ima u poticanju ekološke svijesti i etike očuvanja. Prednosti povezane s takvim posjetama mogu biti značajne jer osiguravaju da više ljudi uživa, poštuje i cijeni prirodu (Bushell i Eagles, 2007). Putovanja u zaštićena područja prirode temelje se na želji turista da upoznaju prirodu, da žive jedinstvena iskustva u destinacijama, te da se opuste u prirodnom okruženju. Kod ovakvih je putovanja nužno da su u skladu s načelima održivog turističkog ponašanja.

Kako bi se doprinijelo održivom razvoju turizma u zaštićenim područjima prirode, potrebno je zadovoljiti potrebe svih uključenih dionika, na način da se ne remeti ravnoteža između ključnih dimenzija održivosti. U tom kontekstu, s obzirom da su posjetitelji jedni od najvažnijih dionika, nužna su kontinuirana istraživanja koja će razmatrati želje, potrebe, motive i ostale preferencije posjetitelja. Iako prostor za daljnja istraživanja još uvijek postoji, mnogi su se autori bavili tematikom turističke motivacije u zaštićenim područjima prirode. Autor Lindberg (1991) navodi četiri skupine posjetitelja u zaštićenim područjima prirode i njihove karakteristike (Tablica 3.).

Tablica 3. Skupine posjetitelja identificirane istraživanjem te njihove karakteristike

Tip turista	Karakteristike
„Hard“ turisti u prirodi	Znanstvenici ili članovi specijaliziranih tijela za obrazovanje ili očuvanje.
Predani turisti u prirodi	Ljudi koji se žele upoznati s prirodom, ali i lokalnom kulturnom povijesti.
„Mainstream“ turisti u prirodi	Uglavnom posjećuju zabačenije destinacije ili destinacije u divljini kao dio redovitog putovanja, nisu snažno povezani s prirodom, a kada je riječ o smještaju, očekuju istu razinu udobnosti kao i u ostalim destinacijama koje se ne nalaze u zaštićenim područjima prirode.
Povremeni turisti u prirodi	Posjetitelji koji se slučajno nađu u nekoj prirodnoj destinaciji, odnosno posjet nekom od zaštićenih područja prirode je samo dio turističkog programa.

Izvor: Lindberg, K. (1991): Policies for maximizing nature tourism's ecological and economic benefits. Washington, D.C.: World Resources Institute, str. 3

Prethodno navedene kategorije vežu se uz motive putovanja i iskustva koja se turistima pružaju na tom putovanju što je prikazano u Tablici 4.

Tablica 4. Motivacija turista za posjet zaštićenim područjima prirode uz pripadajuća iskustva

Motivacija	Iskustvo
Estetika/percepcija	Uživanje u krajoliku i divljini
Vjerska/duhovna	Doživljaj Boga ili unutarnjeg sebe u divljini
Eskapizam	Oslobođenje od životnih ograničenja i urbanog otuđenja
Povijesna/romantična	Prilika da se oslobode ili zamisle pionirska iskustva na raznim poljima
Vrijeme za sebe	Poštivanje samoće u prostranom okruženju
Druženje/zajedništvo	Želja za druženjem s prijateljima i učvršćivanjem društvenih veza
Otkrivanje/učenje	Uzbuđenje otkrivanja novih stvari ili učenja o prirodi
Neizravno uvažavanje	Priznanje da postoje divlja područja koja nikada prije nisu viđena
Izazov	Zadovoljstvo se postiže prevladavanjem ekstremnih situacija

Izvor: Hornoiu i sur. (2014): Tourism Consumption Behavior in Natural Protected Areas, Amfiteatru Economic Journal, Vol. 16, Issue Special 8, str. 1184.

Svaka od komponenti navedenih u prethodnoj tablici dolazi s jedinstvenim iskustvima koje posjetitelji zaštićenih područja prirode žele doživjeti tijekom svog putovanja, a ona se najčešće odnose na uživanje u specifičnostima krajolika i divljine. S druge strane, neki turisti

žele provesti svoj odmor daleko od svakodnevnog stresnog života, bilo sami ili uz ostale turiste s istim ili sličnim interesima (Hornoiu i sur., 2014). Nadalje, autorica Cochrane (2006), uslijed nedostatka djelotvorne segmentacije turista u zaštićenim područjima prirode, odnosno površne podjele samo na domaće i inozemne turiste, ističe potrebu za detaljnijom tipologijom posjetitelja. Prva podjela turista u zaštićenim područjima prirode odnosi se na domaće turiste koji su najčešće stanovnici gradova, a preferiraju standardne sadržaje za slobodno vrijeme te pasivno uživanje u prirodi (Tablica 5.).

Tablica 5. Tipologija domaćih turista u zaštićenim područjima prirode

Tip turista	Demografske i psihološke karakteristike	Preferirani oblik smještaja i iskustava
Ekonomski tip	Najčešće učenici srednjih škola ili studenti koji putuju u velikim skupinama javnim prijevozom ili motociklom.	Odsjedaju u kampovima ili hostelima, posjećuju jeftinije ugostiteljske objekte te koriste planinske staze za uživanje u prirodnom okruženju baveći se sportom.
Aspiracijski tip	Mladi, aktivni i pustolovni zaposleni ljudi ili studenti koji putuju u malim skupinama zajedno sa svojim prijateljima istomišljenicima te izbjegavaju turistički iskorištenija mjesta.	Zahtijevaju dobre kampove ili drugi jeftiniji smještaj, uživaju u prirodnom okruženju te u povezivanju s prirodom, a aktivnosti kojima se najviše bave su promatranje ptica, biciklizam i/ili rafting.
„Mass budget“	Velike obiteljske, susjedske ili radne grupe koje putuju javnim ili čarter prijevozom te uglavnom odlaze na jednodnevne izlete, a toleriraju veću količinu ljudi.	Uživaju u svježem zraku, prirodnom okruženju i druženju s drugim ljudima, povremeno su im potrebni jeftini pansioni za noćenje te sadržaji poput prostora za piknik i opuštanje, suvenirnice, igrališta i sl.
Obiteljski tip	Obitelji koje putuju privatnim prijevozom.	Uživaju u prirodnom okruženju, a zahtijevaju slične objekte za smještaj kao „Mass budget“ tip, ali veće kvalitete te s više aktivnosti, posebno jahanje ponija, ronjenje i sl.

Poticajni (incentive) tip	Mala ili srednja radna grupa ljudi koja putuje na poticaj tvrtke u kojoj radi (team building).	Traže smještaj srednje kvalitete s izazovnim aktivnostima.
Hodočasnici	Posjetitelji iz svih sfera života koji mogu ostati od nekoliko sati do nekoliko tjedana.	Posjećuju sveta mjesta (špilje, planinske vrhove, svetišta) za duhovnu obnovu, molitvu ili blagoslov, a preferiraju različite oblike smještaja.

Izvor: Cochrane. J. (2006): A typology of tourists to protected areas, Newbury: IUCN, str. 15

Četiri kategorije domaćih turista koje posjećuju najpristupačnija zaštićena područja prirode su ekonomski tip, „mass budget“, obiteljski tip te poticajni (incentive) tip. Iako postoje razlike između njih, zajednička karakteristika im je tolerancija na veliki broj ljudi koji se u trenutku njihova posjeta nalazi na području koje se posjećuje. S druge strane, aspiracijski tip turista preferira istraživanje manje posjećenijih dijelova zaštićenih područja prirode te snažno podupiru zaštitu okoliša, a hodočasnički tip turista takva područja cijeni i poštuje kroz duhovnu i vjersku komponentu (Cochrane, 2006). Kao što je i prethodno navedeno, detaljnije je opisana i tipologija inozemnih turista koja se sastoji od sedam različitih tipova prikazanih u Tablici 6.

Tablica 6. Tipologija inozemnih turista u zaštićenim područjima prirode

Tip turista	Demografske i psihološke karakteristike	Preferirani oblik smještaja i iskustava
Elita	Bogata, sportska ili zabavna zvijezda, javna osoba, direktor ili direktorica velike tvrtke, spremna platiti veliki iznos za ekskluzivnost.	Traže vrhunske sadržaje i usluge, npr. luksuzne lođe i kampovi, dobra prometna povezanost i komunikacijska infrastruktura, kvalitetan doživljaj divljine i sl.
Tip posebnog interesa	Posvećeni određenom hobiju, prilično avanturistički, često visoke platežne moći, putuju samostalno ili s malom skupinom ostalih istomišljenika.	Zanimaju ih kultura, zahtijevaju posebne pogodnosti (npr. brodice za ribolov, vodiči za promatranje ptica, oprema za ronjenje), žele aktivno sudjelovati u istraživanju, a spremni su i prihvatiti jeftiniji smještaj ukoliko je to potrebno kako bi ostvarili svoj cilj.

Tip općeg interesa	Preferiraju sigurnost, društvo i praktičnost grupnog obilaska, iako sve više putuju kao pojedinci prema itineraru izrađenom po njihovoj mjeri, relativno su visoke platežne moći, aktivni te često zaposleni s ograničenim vremenom, a ovaj tip uključuje i iseljenike koji borave u zemljama u razvoju.	Traže sadržaje i organizirane aktivnosti za „soft“ avanture (npr. manje zahtjevne planinarske staze i rafting, promatranje kitova i divljih životinja), ne vole putovati na velike udaljenosti te traže dobre i kvalitetne sadržaje.
„Backpacker Plus“	Čestoiskusni putnici s dobro plaćenim poslom i karijerom, preferiraju duža putovanja.	Žele učiti o kulturi i prirodi, zahtijevaju dobre informacije, prihvaćaju osnovne sadržaje, ali preferiraju kvalitetniji smještaj te dodatne usluge koje mogu pojačati iskustvo i doživljaj.
„Backpacker“	Putuju što je duže moguće na ograničenom budžetu, često uzimajući godinu dana pauze između škole/fakulteta i početka rada, odnosno zapošljavanja te se često pridružuju različitim organiziranim projektima vezanima uz takva putovanja.	Zahtijevaju jeftinije smještajne objekte te koriste javni prijevoz, uživaju u trekingu i krajoliku, ali često nisu u mogućnosti posjetiti udaljenija područja zbog troškova.
Masovni tip	Neiskusni putnici koji radije putuju u velikim skupinama, često su visoke platežne moći, a ovaj tip uključuje putnike na kružnim putovanjima i safari turiste.	Uživaju u prirodnom krajoliku i divljini ukoliko je lako dostupna, traže dobre sadržaje i putuju samo ako im je osiguran komfor.
Istraživači	Individualistički, usamljeni i pustolovni, relativno su visoke platežne moći, ali radije ne troše mnogo novaca.	Ne zahtijevaju posebno opremljene i uređene smještajne objekte, preferiraju privatni smještaj.

Izvor: Cochrane, J. (2006): A typology of tourists to protected areas, Newbury: IUCN, str. 13

Kategorizacija inozemnih turista u zaštićenim područjima prirode nije jednostavna s obzirom da neke skupine mogu imati kontrastne karakteristike, ali slične preferencije. Primjerice, istraživački i elitni tip izbjegavaju gužve i veliku koncentraciju ljudi, iako su u svim ostalim aspektima vrlo različiti. Istraživački tip želi odsjesti u objektu koji će mu pružiti bolji doživljaj lokalne kulture, dok elitni tip zahtijeva visokokvalitetne objekte (Tapper i Cochrane, 2005). Također, važno je navesti i sličnosti između masovnog tipa i „backpackera“ koji prate prilično predvidljive obrasce tražeći odredišta koja često posjećuju drugi istomišljenici

(Cochrane, 2006). Prethodna tipologija trebala bi biti od osobite važnosti za upravitelje zaštićenih područja prirode i prilagođavanje ponude pojedinom tipu turista. Na taj bi se način stvorila konkurentska prednost, ali i pozitivan imidž na turističkom tržištu što je od velike važnosti za zaštićena područja prirode, koja osim turističke komponentne promiču i ekološku svijest te održivost.

Zaštićena područja prirode nalaze se u dinamičnom društvenom i političkom okruženju koje je ponekad teško razumjeti ili predvidjeti. Ova karakteristika utječe na njihovo svakodnevno upravljanje i dugoročno planiranje (Garther i Lime, 2000). Neki trendovi na svjetskoj razini su izvan mogućnosti upravitelja parkova da se nose s njima (npr. rat). Međutim, postoje trendovi među posjetiteljima zaštićenih područja prirode koji svakako zahtijevaju odgovor menadžmenta, kao što su povećanje posjeta zaštićenim područjima prirode što dovodi do intenzivnijeg sudjelovanja javnosti, povećanje razine obrazovanja čime se zahtijeva veća sofisticiranost u upravljanju i uslugama u zaštićenim područjima prirode, starenje stanovništva koje utječe na značajne promjene aktivnosti i iskustava koje posjetitelji traže, veća dostupnost informacijske tehnologije koja omogućuje bolju informiranost posjetitelja, povećana potražnja za udaljenijim destinacijama, financiranje upravljanja zaštićenim područjima prirode se sve češće prebacuje s državnih potpora na turističke naknade i pristojbe i sl. (Eagles, 2004).

2.4. Turizam u zaštićenim područjima prirode u Republici Hrvatskoj

Republika Hrvatska odlikuje se velikim bogatstvom georaznolikosti, bioraznolikosti i krajobrazne raznolikosti te visokom razinom njihove zaštite, posebno u kontekstu zapadne i srednje Europe (Strategija i akcijski plan zaštite prirode Republike Hrvatske za razdoblje od 2017. do 2025. godine, NN 72/2017). Zakon o zaštiti prirode (NN 80/13, 15/18) utvrđuje devet kategorija zaštićenih područja prirode: strogi rezervat (2), nacionalni park (8), posebni rezervat (78), park prirode (11), regionalni park (2), spomenik prirode (85), značajni krajobraz (85), park – šuma (28) i spomenik parkovne arhitekture (121). Nacionalne kategorije u većoj mjeri odgovaraju IUCN-ovoj kategorizaciji što je vidljivo i iz Tablice 7., kao i njihova namjena, te razina upravljanja.

Tablica 7. Kategorije zaštićenih područja prirode u Republici Hrvatskoj

Kategorija zaštite	Namjena	Razina upravljanja
Strogi rezervat	očuvanje izvorne prirode, praćenje stanja prirode te obrazovanje	državna i županijska
Nacionalni park	očuvanje izvornih prirodnih vrijednosti, znanstvena, kulturna, odgojno-obrazovna i rekreativna	državna
Posebni rezervat	očuvanje radi svoje jedinstvenosti, rijetkosti ili reprezentativnosti, a osobitog je znanstvenog značenja	državna, županijska, općinska, gradska
Park prirode	zaštita biološke i krajobrazne raznolikosti, odgojno-obrazovna, kulturno-povijesna, turističko-rekreacijska namjena	državna
Regionalni park	zaštita krajobrazne raznolikosti, održivi razvoj i turizam	županijska
Spomenik prirode	ekološka, znanstvena, estetska ili odgojno-obrazovna	županijska i općinska
Značajni krajobraz	zaštita krajobrazne vrijednosti i biološke raznolikosti ili kulturno-povijesne vrijednosti ili krajobraz očuvanih jedinstvenih obilježja, odmor i rekreacija	županijska i općinska
Park-šuma	očuvanje prirodne ili sađene šume veće krajobrazne vrijednosti, odmor i rekreacija	županijska, općinska i gradska
Spomenik parkovne arhitekture	očuvanje umjetno oblikovanog prostora odnosno stabla koji ima estetsku, stilsku, umjetničku, kulturno-povijesnu, ekološku ili znanstvenu vrijednost	županijska

Izvor: prilagođeno prema HAOP, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: Kategorije zaštićenih područja, dostupno na: www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/kategorije-zasticenih-podrucja (29.5.2019.)

Zbog svoje vrijednosti i posebnosti neki su parkovi uvršteni i na popise međunarodno vrijednih područja, pa se tako Nacionalni park Plitvička jezera nalazi na UNESCO-vom Popisu svjetske prirodne baštine, a Park prirode Velebit, na čijem su području Nacionalni parkovi Sjeverni Velebit i Paklenica, i prekogranični rezervat biosfere Mura – Drava – Dunav između Republike Hrvatske i Republike Mađarske, koji obuhvaća Regionalni park Mura – Drava te Park prirode Kopački rit, uvršteni su na Popis rezervata biosfere u sklopu znanstvenog programa "Čovjek i biosfera" – MAB. Također, parkovi prirode Kopački rit i Lonjsko polje su

na Popisu močvarnih područja od međunarodnog značaja (RAMSAR), a zajedno sa Parkom prirode Vransko jezero i na Popis važnih ornitoloških područja Europe (IBA).⁷

Kao što je i navedeno u Tablici 7., mnoga zaštićena područja su namijenjena za turističke i rekreacijske aktivnosti. Usprkos tome, neka od njih još uvijek ne iskorištavaju dovoljno svoje turističke potencijale, a ona koja su to uspjela nailaze na brojne probleme koje turizam donosi sa sobom. Turizam u zaštićenim područjima prirode u Republici Hrvatskoj tek je u svojim začecima (Svržnjak i sur., 2014). Jedan od razloga takve neiskorištenosti je i određena razlika između kategorizacije u Hrvatskoj i IUCN-a što izravno dovodi do manjka međunarodnog interesa za određena zaštićena područja prirode u Republici Hrvatskoj (npr. parkovi prirode i regionalni parkovi), a samim time i do nižih prihoda te kraćeg boravka posjetitelja (Jaković, Tubić, Bakan, 2019). Tablica 8. prikazuje korelaciju između IUCN i hrvatskih kategorija zaštićenih područja prirode.

Tablica 8. Korelacija između IUCN kategorija zaštićenih područja prirode i kategorija zaštićenih područja prirode u Hrvatskoj

IUCN kategorije	Kategorije u Hrvatskoj
Ia - Strogi rezervat prirode	Strogi rezervat
Ib - Područje divljine	Posebni rezervat
II - Nacionalni park	Nacionalni park
III - Prirodni spomenik ili obilježje	Spomenik prirode Park-šuma Spomenik parkovne arhitekture
IV - Područje upravljanja staništem ili vrstom	Nije dostupno (ekološka mreža Natura 2000)
V - Zaštićeni kopneni/morski krajobraz	Značajni krajobraz
VI - Zaštićeno područje s održivim korištenjem prirodnih resursa	Park prirode Regionalni park

Izvor: Jaković, B., Tubić, D., Bakan, R. (2019): Tourism challenges of protected areas in Croatia. In: Leko Šimić, M., Crnković, B. (eds.), 8th International scientific symposium economy of eastern Croatia – vision and growth, Osijek: Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics in Osijek, str. 736.

⁷ HAOP, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: Kategorije zaštićenih područja, dostupno na: www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/kategorije-zasticenih-podrucja (29.5.2019.)

Dakle, moguće je zaključiti da zaštićena područja prirode koja nisu kategorizirana kao takva od strane IUCN-a nisu toliko prepoznatljiva na međunarodnom turističkom tržištu, što nije slučaj s kategorijom nacionalni parkovi. Za razliku od nacionalnih parkova, u parkovima prirode su još prije proglašenja postojali određeni oblici gospodarskih djelatnosti i stambeno-gospodarske izgradnje. Zbog toga se turizam ne mora nužno isključiti s područja parka prirode, ali se treba svesti u okvire u kojima neće uništiti glavni fenomen zbog kojeg se pristupilo zaštiti. Nacionalne parkove i parkove prirode pogađaju neki problemi opće naravi poput nepostojanja prostornih planova zaštićenih područja, slaba ekološka osviještenost predstavnika lokalne samouprave, konflikti s lokalnim stanovništvom, pretjeran turistički promet, opasnost od onečišćenja, financiranje i sl.⁸ Osim toga, postoji i veliki broj specifičnih problema karakterističnih za pojedini nacionalni park ili park prirode što je prikazano u Tablici 9.

Tablica 9. Specifični problemi karakteristični za pojedini nacionalni park ili park prirode

Neriješen odvod komunalnih otpadnih voda i sanacije kanalizacije	NP Plitvička jezera, Risnjak, Mljet, Brijuni, Krka
Direktni i indirektni utjecaji rata vidljivi na životinjskom i biljnom fondu, kao i na devastiranoj infrastrukturi	NP Plitvička jezera, PP Velebit, Kopački rit
Krivolov	NP Plitvička jezera, Paklenica, Kornati, Krka, Sjeverni Velebit, PP Velebit, Lonjsko polje, Papuk, Vransko jezero, Biokovo
Zapuštanje tradicionalnih djelatnosti	NP Plitvička jezera, PP Lonjsko polje, Žumberak – Samoborsko gorje
Nekontrolirana ilegalna sječa šuma ili neriješeni odnosi s lokalnim šumarijama	NP Risnjak, Sjeverni Velebit, PP Kopački rit
Aktivni ili nesanirani kamenolomi	PP Papuk, Medvednica
Neadekvatno locirani deponiji otpada	NP Krka, PP Biokovo, Telašćica
Opasnosti od požara	NP Mljet, Krka, PP Vransko jezero, Biokovo, Telašćica

Izvor: prema GEOGRAFIJA.hr (2004): *Zaštićena područja u Hrvatskoj – oblici i problemi*, dostupno na www.geografija.hr/hrvatska/zasticena-podrucja-u-hrvatskoj-oblici-i-problemi/ (1.6.2019.)

⁸ GEOGRAFIJA.hr: *Zaštićena područja u Hrvatskoj – oblici i problemi*, dostupno na www.geografija.hr/hrvatska/zasticena-podrucja-u-hrvatskoj-oblici-i-problemi/ (1.6.2019.)

Kada je riječ o turističkom prometu, u Republici Hrvatskoj su najviše iskorišteni i posjećeni nacionalni parkovi. Državni zavod za statistiku prikuplja i objavljuje podatke o broju posjetitelja koje dostavljaju uprave parkova i koji se temelje na broju prodanih ulaznica. Praćenje i evidencija varira s obzirom da je metodologija prikupljanja podataka različita: negdje se evidentiraju prodane ulaznice, negdje broj posjetitelja, a negdje se broj posjeta samo procjenjuje (Ružić, 2011). Parkove uglavnom posjećuju inozemni turisti, a pri tome se posebno izdvajaju posjetitelji iz Njemačke, Italije, Francuske, Poljske, Austrije i Slovenije, srednje su životne dobi (u prosjeku 41 godina), dobro obrazovani i financijski dobrostojeći. Tijekom jednodnevnog izleta troše oko 20 eura po osobi, a najveća se potrošnja ostvaruje u NP Krka. Važnost infrastrukture dokazuje i činjenica da 71% posjetitelja do parkova stiže cestama, a pri tome se u 82% slučajeva radi o individualnim dolascima. Boravak uglavnom traje pola dana, a najzastupljenije aktivnosti su šetnje i fotografiranje prirode.⁹ S obzirom da su nacionalni parkovi i parkovi prirode, kao što je i prethodno spomenuto, najposjećenija zaštićena područja prirode u Republici Hrvatskoj, u nastavku su izneseni podaci o njihovim karakteristikama kada je riječ o korištenju u turističke svrhe. Tablica 10. prikazuje broj posjetitelja u nacionalnim parkovima za 2015., 2016. i 2017. godinu.

Tablica 10. Broj posjetitelja u nacionalnim parkovima tijekom 2015., 2016. i 2017. godine

Nacionalni park	Broj posjetitelja u 2015. godini*	Broj posjetitelja u 2016. godini**	Broj posjetitelja u 2017. godini***
NP Plitvička jezera	1.357.304	1.429.228	1.720.331
NP Krka	951.106	1.071.561	1.284.723
NP Brijuni	160.010	181.560	169.299
NP Paklenica	119.686	127.848	140.561
NP Mljet	112.156	126.699	140.329
NP Kornati	115.000	165.200	229.061
NP Sjeverni Velebit	16.471	16.913	22.919
NP Risnjak	12.715	14.346	16.575

Izvor: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske: Turizam u brojkama 2015. godine, Turizam u brojkama 2016. godine**, Turizam u brojkama 2017. godine****

⁹ Ministarstvo turizma Republike Hrvatske: Nacionalni parkovi i parkovi prirode sve važniji u hrvatskom turizmu, dostupno na: www.mint.gov.hr/vijesti/nacionalni-parkovi-i-parkovi-prirode-sve-vazniji-u-hrvatskom-turizmu/1063 (1.6.2019.)

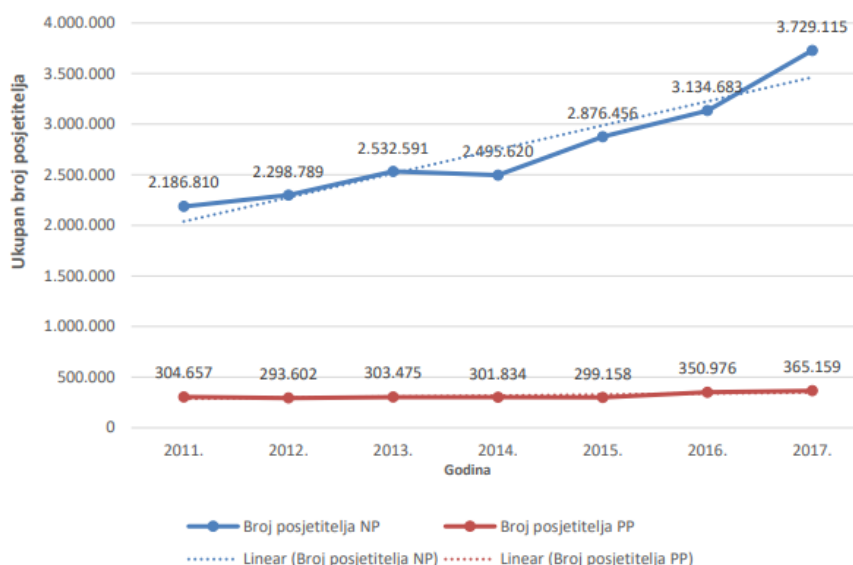
Iz prethodne je tablice moguće zaključiti da su Plitvička jezera najposjećenije turističko odredište među hrvatskim nacionalnim parkovima, ali i zaštićenim područjima prirode općenito. Zahvaljujući iznimnim prirodnim ljepotama jezera i slapova, bogatstvu flore i faune, planinskom zraku, uređenim šumskim stazama i drvenim mostićima broj posjetitelja raste svake godine. Međutim, upravo zbog prevelikog broja posjetitelja, prenapučenosti (osobito tijekom ljetne sezone) te prevelikih građevinskih aktivnosti, NP Plitvička jezera prijeti brisanje s UNESCO-og Popisa svjetske prirodne baštine.¹⁰ Na drugom mjestu prema broju posjećenosti je NP Krka, a potom slijede NP Brijuni te NP Paklenica. Postoji veliki broj potencijala koji još uvijek nisu dovoljno iskorišteni u turističke svrhe te se u budućnosti očekuje bolje upravljanje, a samim time i promoviranje nacionalnih parkova kao ekoturističkih destinacija u Europi, ali i svijetu (Ružić, 2011).

Kada je riječ o turističkom prometu u parkovima prirode, samo PP Telašćica (Kornati) godišnje zabilježi više od 100 tisuća posjetitelja. Od ostalih, PP Biokovo se približava broju od 50 tisuća posjetitelja, PP Velebit posjeti od 30 do 40 tisuća, dok PP Kopački rit i PP Lastovsko otočje posjeti oko 30 tisuća ljudi godišnje. Podaci Ministarstva pokazuju da zadnjih pet godina u svim parkovima prirode raste posjećenost, a samim time i prihodi, iako čak 6 parkova prirode ne naplaćuje ulaznice.¹¹ U nacionalnim parkovima i parkovima prirode je 2017. godine zabilježeno sveukupno oko 4 milijuna turista, od čega je čak 3 milijuna posjetilo samo dva nacionalna parka: Nacionalni park Plitvička jezera i Nacionalni park Krka (Kreitmeyer, 2018). Graf 2. prikazuje usporedbu ukupnog broja posjetitelja u nacionalnim parkovima i parkovima prirode u razdoblju od 2011. do 2017. godine.

¹⁰ TurizamBiz: Plitvička jezera, dostupno na: www.turizam.biz/2014/10/16/plitvicka-jezera/ (1.6.2019.)

¹¹ Poslovni dnevnik: U zaštićenim prirodnim parkovima porast posjećenosti, prihoda i ulaganja, dostupno na: www.poslovni.hr/hrvatska/u-zasticenim-prirodnim-parkovima-porast-posjecenosti-prihoda-i-ulaganja-270854 (2.6.2019.)

Graf 2. Usporedba ukupnog broja posjetitelja u nacionalnim parkovima i parkovima prirode i razdoblju od 2011. do 2017. godine

Izvor: Kreitmeyer, I. (2018): *Turizam u parkovima Hrvatske. Powerpoint prezentacija s konferencije „Parkovi Hrvatske i turizam“*. Zagreb: Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, str. 5

Nedovoljna promocija, koja dovodi do male posjećenosti, parkove prirode stavlja u drugi plan kada je riječ o zaštićenim područjima u Republici Hrvatskoj. Nacionalni parkovi imaju daleko veću prepoznatljivost, ne samo kada se uspoređuju sa parkovima prirode, već i sa ostalim zaštićenim područjima u državi. Osim u promociji i stvaranju prepoznatljivog imidža, Hrvatska svoju prednost ima u vrlo velikim površinama netaknute prirode, ali i u popriličnoj tradiciji zaštite prirode prema kojoj se može mjeriti s mnogo razvijenijim državama.¹² Autor Kreitmeyer (2018) kao glavne nedostatke nacionalnih parkova i parkova prirode navodi nedostatnu infrastrukturu za posjetitelje, nisku okolišnu učinkovitost i neadekvatan vizualni identitet. Isto tako, ističe i promotivne/ marketinške aktivnosti, znanja/vještine za upravljanje turizmom, poznavanje strukture i potreba ciljanih grupa posjetitelja te monitoring utjecaja turističkog korištenja na zaštićena područja kao nisko ocijenjenim aktivnostima. Kada je riječ o najzastupljenijim oblicima turizma u nacionalnim parkovima i parkovima prirode ističu se turizam sportsko-rekreacijskog tipa, ekoturizam/zeleni turizam, obrazovni turizam, seoski i etno turizam i kulturni turizam, a slabije su prisutni vjerski i kongresni turizam (Kreitmeyer, 2018).

¹² GEOGRAFIJA.hr: Zaštićena područja u Hrvatskoj – oblici i problemi, dostupno na www.geografija.hr/hrvatska/zasticena-podrucja-u-hrvatskoj-oblici-i-problemi/ (2.6.2019.)

3. LOKALNA ZAJEDNICA U TURIZMU ZAŠTIĆENIH PODRUČJA PRIRODE

Lokalne zajednice predstavljaju realne društvene zajednice nastale radi životnih potreba ljudi u dugotrajnom samoniklom procesu. Razlikuju se od umjetno stvorenih zajednica (općina) koje nastaju uzajamnim dogovorom i služe prvenstveno za obavljanje administrativno-pravnih poslova. Lokalne se zajednice ne mogu lako i jednostavno prekrojiti jer su nastale radi ozbiljnih životnih razloga, a zato su mnogo čvršće i otpornije na promjene, mnogo kompleksnije i teže odredive (Sergejev, 1978). Lokalne zajednice predstavljaju jedan od primarnih resursa o kojima ovisi turizam na određenom prostoru. One su često glavni motiv za putovanje, odnosno potiču turista da iskusi njihov način života (Richards i Hall, 2000). Lokalna zajednica promatra se kao mala prostorna cjelina, odnosno homogena društvena struktura koja se odnosi na skupinu ljudi koji žive ili rade unutar istog geografskog područja (Muganda, Sirima, Ezra, 2013). Osim teritorijalnih, lokalna zajednica podrazumijeva i socijalna obilježja, odnosno funkcionalne i psihološke veze među ljudima u jednoj zajednici. Takve se veze temelje na zadovoljavanju socijalnih potreba kao što su temeljne vrijednosti kojima se vode pripadnici određene zajednice, norme ponašanja, zajednički interesi te osjećaj pripadnosti zajednici (Sablić, 2016).

Jedan od temeljnih razloga za razmatranje turizma u kontekstu zaštićenih područja prirode jest povezanost sa zajednicama koje su ili u blizini ili unutar takvih područja. Razvoj turizma ima, kao glavne ciljeve, stvaranje i održavanje gospodarskih prilika, poboljšanje kvalitete života te zaštitu kulturno-povijesne i prirodne baštine. Osim toga, ukoliko je riječ o održivom turizmu, rješavaju se i mnogi gospodarski i socijalni izazovi s kojima se suočavaju lokalne i, uglavnom male, ruralne zajednice (Eagles i McCool, 2004). Uspješan razvoj turizma zahtjeva uzimanje u obzir niz međuzavisnih komponenti: zadovoljstvo turista i lokalne zajednice, zadovoljstvo nositelja ponude i očuvanost okoliša (Magaš, 2008). Primarni motiv za podupiranje turizma temeljenog na prirodi jest njegov potencijal da pomogne u očuvanju prirode, a to se može postići jedino ako lokalna zajednica ima održivu i adekvatnu korist od prisutnosti turizma. Zadovoljenjem potreba i želja zajednice ostvaruje se suradnja s menadžmentom zaštićenog područja što je od izrazite važnosti za pružanje kvalitetnih turističkih usluga (Eagles, Bowman, Tao, 2001). Lokalna uključenost je bitna za turizam: lokalni ljudi, njihova kultura, okoliš, način života i tradicija važni su čimbenici koji privlače turiste u destinaciju. Stoga se moraju u potpunosti podržati potrebe i težnje lokalnog stanovništva. Pažljivo razvijeni turizam može pružiti stvarne ekonomske, ekološke i kulturne

koristi zajednici. Zauzvrat, istinsko sudjelovanje zajednice može obogatiti turističko iskustvo, a dugoročna održivost turizma ovisi o podršci i uključivanju lokalne zajednice (Kilipiris, 2005). Dakle, zaštita određenog prirodnog područja ne bi trebala naštetiti ljudskim društvima, iako može zahtijevati različite kompromise, te bi, osim spomenutih koristi, trebala brinuti za socijalnu jednakost i ljudska prava (Borrini-Feyerabend, Kothari, Oviedo, 2004).

Zaštićena područja prirode su područja posebne vrijednosti, a stanovnici koji žive u takvim područjima zahtijevaju razvoj kojim se omogućuje suvremeni način života. Zbog sukoba interesa između uprave zaštićenog područja prirode i lokalnog stanovništva, često se javljaju konfliktne situacije i nezadovoljstvo s obje strane. Slijedom toga, potrebno je pronaći mogućnosti koje će osigurati istodoban razvoj područja i očuvanje okoliša (Zure, 2010). Mnoga zaštićena područja prirode važna su, osim s ekonomske strane, i za ugrožena ljudska društva te očuvanje vrijednih mjesta (npr. svete znamenitosti koje se nalaze u takvom prirodnom okruženju). Mnoga od njih su uspostavljena od strane vlada, no sve se više zaštićenih područja prirode uspostavlja od strane lokalnih zajednica, dobrotvornih udruga za zaštitu okoliša, privatnih poduzeća i sl. (Dudley, 2008).

Iako lokalne zajednice i menadžment u zaštićenim prirodnim područjima često nemaju jednake interese ili planove, u većini slučajeva imaju više zajedničkih stavova, nego suprotnih, odnosno različitih (Bushell i Eagles, 2007). Analizirajući odnos između zaštićenog područja prirode, lokalnog stanovništva i turizma javljaju se različite interakcije koje se odražavaju kroz različite rezultate. Najpovoljniji odnos je onaj kada sva tri sudionika (zaštićeno područje prirode, lokalno stanovništvo i turizam) imaju obostranu korist. Druga mogućnost je da jedan ili dva sudionika imaju korist od toga, a treći sudionik ne. I treća, posljednja mogućnost je da sva tri sudionika međusobno utječu negativno (Nepal, 2000). U nekim situacijama, zaštićena područja prirode uspostavljena su na prostoru na kojem živi lokalno stanovništvo. Kako bi se izbjegle kontroverzne diskusije i donošenje teških odluka, IUCN je identificirao načela koja pomažu menadžmentu i upravi u takvim situacijama, a koja su prikazana u Tablici 11. (Eagles i McCool, 2004).

Tablica 11. Vodeća načela IUCN-ove radne skupine za lokalne zajednice i zaštićena područja prirode

1.	Lokalne zajednice trebaju biti priznate kao pravedni, ravnopravni partneri u razvoju i provedbi strategija očuvanja koje utječu na njihovu zemlju, vode i druge resurse, a posebno na uspostavu i upravljanje zaštićenim područjima prirode. To bi se trebalo odnositi na sve IUCN kategorije zaštićenih područja prirode u kojima su prisutne lokalne zajednice.
----	---

2.	Sigurnost života lokalnih zajednica koje žive unutar ili oko zaštićenih područja prirode i ovise o resursima tih područja, mora biti zaštićena i poboljšana uz istovremeno osiguravanje ekološke cjelovitosti područja.
3.	Budući da mnoge lokalne zajednice imaju blisku vezu s prirodnim resursima, njihovo tradicionalno znanje o očuvanju i održivom upravljanju svojim resursima i vlastitim načinima vrednovanja biološke raznolikosti treba poštovati i koristiti u mjerama očuvanja.
4.	Sigurnost vlasništva lokalne zajednice nad zemljom, vodom i drugim resursima, popraćena odgovarajućim odgovornostima, ključna je za stvaranje i održavanje udjela u očuvanju prirodnih resursa i biološke raznolikosti.
5.	Alternativne i modificirane prakse korištenja resursa moraju se razvijati, ili u suradnji s lokalnim zajednicama, kako bi se uhvatili u koštac s neodrživom praksom korištenja resursa.
6.	Glavne koristi od strategija i mjera za očuvanje trebale bi se uzeti u obzir kod daljnjih mjera.
7.	Prisilno premještanje (iseljavanje) lokalnih zajednica koje imaju tradicionalna i uobičajena prava na korištenje resursa, unutar i oko zaštićenih područja, je neprihvatljivo.

Izvor: prema Eagles, P.F.J. i McCool S.F. (2004): Tourism in National Parks and Protected Areas: Planning and Management. New York: CABI, str. 139

Za stvaranje pozitivnih učinaka na lokalnu zajednicu, potrebno je odgovarajuće upravljanje zaštićenim područjima prirode. Polazište ovog procesa je svakako klasifikacija konkretnog područja pod jednu od kategorija zaštićenih dijelova prirode (Dudley, 2008). Ipak, sama klasifikacija određenog područja kao zaštićenog dijela prirode i određivanje njenih formalnih geografskih granica ne znači nužno da je područje adekvatno zaštićeno (Petrić i Mandić, 2014). Zaštita i adekvatno korištenje resursa moraju biti definirani pravnim okvirom i realizirani odgovarajućim strateškim planovima koje provodi proaktivno i stručno upravljanje (IUCN, 1994).

Cilj uključivanja lokalne zajednice u razvoj turizma jest poboljšati komunikaciju između dionika radi lakšeg donošenja odluka i održivog razvoja (Nampila, 2005). Pri tome je važno napomenuti da kod takvog sudjelovanja često dolazi do uključivanja ljudi u različita politička tijela, budući da nedostatak uključivanja lokalnog stanovništva može dovesti do neuspjeha u razvoju cjelokupne zajednice (Miranda, 2007). Osim toga, prednost se očitava i u povećavanju kontrole nad pitanjima koja utječu na njihov život, a promiče i samopouzdanje te samosvijest (Nampila, 2005). Također, lokalna uključenost i zajedničko odlučivanje su presudni za održivi razvoj (Kilipiris, 2005).

Sudjelovanje lokalne zajednice predstavlja stvaranje demokratskog sustava i postupaka koji im omogućuju aktivno uključivanje i preuzimanje odgovornosti za vlastiti razvoj, pruža

odgovornost za sebe i druge te spremnost za dijeljenje i interakciju (Sangkakorn i Suwannarat, 2013). Projekti nametnuti izvana i motivirani potragom za brzim gospodarskim rastom često nadvladavaju lokalne potrebe, uvjete i resurse te rezultiraju neprihvatljivim okolišnim, socijalnim i kulturnim troškovima. Uključenost lokalne zajednice ključni je sudionik ili kritični dionik, između ostalog, u procesu održivog razvoja turizma (Kilipiris, 2005).

Sva zaštićena područja prirode bi trebala uključiti ljude, odnosno lokalno stanovništvo u svoje procese planiranja, upravljanja i donošenja odluka. U idealnom bi se slučaju slušale lokalne potrebe i brige, a postojali bi i mehanizmi za lokalno sudjelovanje. Često to nije stvarnost, stoga se pojavljuju mnoge problematične situacije. To posebno vrijedi za zaštićena područja prirode koja su stvorena bez obzira na to na koji način razvoj turizma utječe na ljude te čije je osnivanje nametnuto izvana bez lokalnog sudjelovanja. Takva područja ne podržavaju održivi razvoj turizma kao sredstvo očuvanja što dovodi do propasti onoga što je planirano (Eagles, Bowman, Tao, 2001). Iz tog su razloga još 1991. godine IUCN, UNEP (Program Ujedinjenih naroda za okoliš) i WWF (Svjetski fond za prirodu) u dokumentu Briga za Zemlju: Strategija održivog življenja preporučili:

- Sudjelovanje građana u uspostavljanju i pregledu nacionalne politike zaštićenih područja prirode;
- Učinkovito sudjelovanje lokalnih zajednica u dizajnu, upravljanju i radu pojedinih zaštićenih područja prirode;
- Ostvarivanje profita kroz zaštićena područja prirode, vraćajući ga u investicije vezane uz upravljanje područjem i za podršku lokalnim zajednicama;
- Upravljanje zaštićenim područjima prirode unutar nacionalnog sustava od strane lokalne zajednice i privatnih organizacija (IUCN, UNEP, WWF, 1991.)

Usmjeravanje pozornosti na prava lokalnih zajednica i domicilnog stanovništva kod upravljanja zaštićenim područjima prirode je relativno nova aktivnost. U 19. i 20. stoljeću su uspostavljena mnoga zaštićena područja prirode koja su se nalazila na zemljištima koja su bila u zajedničkom vlasništvu lokalnih zajednica, a stanovništvo je bilo ili protjerano ili strogo ograničeno u smislu uporabe prirodnih resursa. Danas je za uspješno upravljanje zaštićenim područjem prirode neizbježna suradnja i uključivanje lokalne zajednice, štoviše, sve se više pokušavaju primijeniti nacionalni zakoni i propisi o pravima domorodačkih naroda i lokalnih zajednica (Borrini-Feyerabend, Kothari, Oviedo, 2004).

3.1. Lokalno stanovništvo i turizam u zaštićenim područjima prirode

Lokalno se stanovništvo smatra važnim dionikom u razvoju turizma na bilo kojem prostoru, pa tako i kada je riječ o zaštićenim područjima prirode. Ono predstavlja prvu i glavnu točku kontakta s posjetiteljima te može biti učinkovit glasnik za informiranje posjetitelja o povijesti, kulturi i posebnim značajkama područja (Eagles, Bowman, Tao, 2001). Dakle, uključenost lokalnog stanovništva u razvoj turizma ne može se zanemariti zbog njegove ključne uloge. Takvo sudjelovanje doprinosi premošćivanju jaza između menadžmenta i korištenja resursa u zaštićenom području prirode, ali i koristi učinkovitom upravljanju okolišem koje se temelji na autohtonim, lokalnim saznanjima, ekonomskom i socijalnom razvoju te stvaranju interpretativnih i na prirodi zasnovanih iskustava za turističko učenje i međukulturalno vrednovanje (Muganda, Sirima, Ezra, 2013; prema Jamal i Stronza, 2009).

Loše odluke menadžmenta i prekomjerno iskorištavanje resursa mogu dovesti do uništavanja postojećih vrijednosti u životnoj sredini lokalnog stanovništva. Takvim se narušavanjem kvalitete života gubi domicilno stanovništvo koje bi trebalo predstavljati jedan od nositelja gospodarskog razvoja (Rudan, 2012). Kako bi se to spriječilo, važno je pružiti određene koristi lokalnom stanovništvu i/ili ublažiti štetne utjecaje turističkog razvoja na zaštićeno područje prirode. Vrsta koristi i ublažavanja razlikuje se ovisno o situaciji, no teorija je ista: suprotstavljanje razvoju turizma i sukobi koji se pojavljuju uslijed takvog stava bit će smanjeni ukoliko turizam u zaštićenom području prirode služi lokalnom stanovništvu, a ne nanosi štetu njihovim interesima. Neki od takvih pristupa uključuju omogućavanje lokalnom stanovništvu korištenje resursa u zaštićenom području prirode, opskrba alternativnim resursima, nova radna mjesta i ostale izravne financijske koristi, poboljšanje socioekonomskih uvjeta te pružanje naknade za gubitke koji su nastali zbog blizine zaštićenog područja prirode (Lewis, 1996).

Odnosi i veze između lokalnog stanovništva i zaštićenih područja prirode su često teško razumljiva. Mogu se javljati i povezivati s različitim društvenim elementima (pojedinaac, kućanstvo, obitelj), ali i unutar različitih funkcionalnih područja (ekonomija, duhovnost, kvaliteta života) (Mitchell, 2008; u: McCool i Mosey, 2008). Kada je riječ o ekonomskom temelju za odnose između lokalnog stanovništva i turističkog razvoja u zaštićenom području prirode, važno je istaknuti četiri različite veze. Prva, najočitija veza su troškovi posjetitelja koji utječu na ekonomsku održivost lokalne zajednice. Osim turizma, uključeni su i ostali sektori poput poljoprivrede, industrije, financijskih i pravnih usluga, rudarstva i sl. Dakle, određena zajednica može, ali ne mora biti ekonomski ovisna o turizmu koji se odvija u zaštićenom

području prirode u njenoj neposrednoj blizini. Ipak, učinak izravnih i neizravnih troškova posjetitelja većinom je značajan dio lokalne ekonomije, stoga su zajednice najčešće zainteresirane za povećanu razinu posjećenosti područja (Eagles i McCool, 2004).

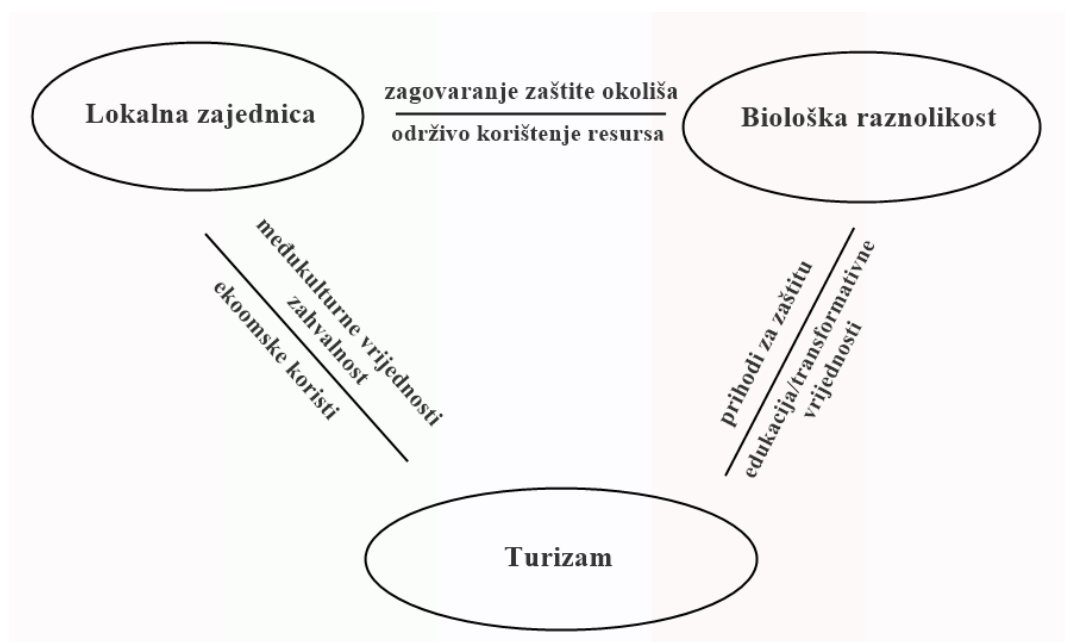
Druga ekonomska veza uključuje zaštićeno područje prirode i njegov krajolik koji služi kao „scenska pozadina“, odnosno prirodne ljepote prostora predstavljaju privlačan faktor za investitore koji žele raditi, ali i živjeti na mjestu koje se nalazi u neposrednoj blizini područja koje je pod određenim stupnjem zaštite te je okruženo scenski atraktivnim krajolicima. Dakle, zaštićeno područje prirode može poboljšati ekonomsku održivost lokalne zajednice kroz otvaranje novih poduzeća i subjekata. Iako oni nemaju izravan odnos sa zaštićenim područjem prirode, zaposlenici ga koriste za rekreaciju i/ili odmor, što ne bi bio slučaj da nisu doselili u to područje (Eagles i McCool, 2004). U ovom je slučaju od izrazite važnosti način poslovanja poduzeća i subjekata koji žele poslovati u ovakvim područjima, odnosno moraju biti društveno odgovorni te poslovati u skladu s načelima održivog razvoja.

Nadalje, treća veza odnosi se na ekonomske koristi lokalnog stanovništva koje se ogledaju i kroz financiranje samih aktivnosti upravljanja zaštićenim područjem prirode te njegova razvoja, budući da ono dolazi izvan zajednice kroz prihode od naknada ili od strane države. Posljednja, četvrta ekonomska veza podrazumijeva sekundarnu potrošnju od strane zaposlenika zaštićenog područja prirode i privatnih turističkih poduzeća koji borave unutar zajednice gdje ostvaruju različite troškove. S obzirom da takvi troškovi mogu biti znatni, zajednice se često oslanjaju na njih (Eagles i McCool, 2004). Kao rezultat prethodno navedenih veza, lokalno stanovništvo često ima veliki interes za to kako se upravlja zaštićenim područjem prirode, ali i za posljedice takvog upravljanja koje imaju utjecaj, ne samo na turizam na lokalnom području, već i na cjelokupno gospodarstvo zajednice (Eagles, Bowman, Tao, 2001).

Odnos između lokalnog stanovništva i zaštićenog područja prirode može obuhvaćati i različite društveno važne vrijednosti. Primjerice, zaštićeno područje prirode može sadržavati resurse (biljke, životinje, voda i sl.) koji su potrebni lokalnom stanovništvu za obavljanje svakodnevnih djelatnosti neophodnih za život. Nadalje, stanovništvo često ima i duhovno utemeljene veze s određenim elementima koje sadrži zaštićeno područje prirode (Eagles i McCool, 2004). Također, važni povijesni događaji se mogu dogoditi unutar njegovih granica te mogu biti kulturološki važni za stanovništvo (npr. upravljanje zaštićenim ratištima Građanskog rata u SAD-u, poput Gettysburga, naglašava održavanje vegetacijskog krajolika i korištenje zemljišta kakvo je bilo u ratu) (Machlis i Field, 2000). U simbiotskom odnosu između lokalnog stanovništva i resursa zaštićenog područja prirode ili biološke raznolikosti, lokalni stanovnici djeluju kao upravitelji prirodnih resursa, a zauzvrat imaju koristi od tih područja održivom

sječom, korištenjem vode i biljaka i sl. Takav odnos u kojem lokalna zajednica upotrebljava resurse može stvarati probleme kod pokušaja regulacije ili zabrane korištenja istih. Sredstva za život zasnovana na aktivnostima kao što su sječa, stočarstvo, lov, ribolov, sakupljanje drva i sl. zahtijevaju znatne količine prirodnih resursa. Iz tog razloga ograničenje upotrebe može potaknuti zbunjenost i ogorčenje od strane lokalnog stanovništva naviknutog na korištenje tih resursa. U takvim situacijama, stanovništvo može postati protivnik turizma i narušiti njegovo djelovanje. Stoga se brojni dionici odlučuju na uključivanje stanovništva u procese planiranja i upravljanja, pri čemu imaju određenu kontrolu i pristup resursima koji im trebaju (Ross i Wall, 1999). Odnos lokalnog stanovništva, biološke raznolikosti i turizma prikazan je na Slici 1.

Slika 1. Odnos lokalnog stanovništva, biološke raznolikosti i turizma

Izvor: prema Ross, S., Wall, G. (1999): Ecotourism: towards congruence between theory and practice. Tourism management, Vol. 20 I. 1, str. 126.

Posjet zaštićenom području prirode uključuje više od samog posjeta. On podrazumijeva putovanje u i iz parka, kao i posjete i boravak u zajednicama duž puta. Razvoj turizma u zaštićenim područjima prirode zamišljen je da iskoristi takve posjete i učini ih dužim. Oni dovode do velikog broja društvenih utjecaja, od kojih su neki predviđeni, a neki nepredviđeni. Isto tako, oni mogu biti i pozitivni i negativni, ovisno o tome tko je pod njihovim utjecajem. Primjerice, vlasnik lokalnog turističkog poduzeća može posjete pozitivno gledati u smislu da se prihodi generiraju što dovodi do profitabilnosti njegovog poduzeća. S druge strane, lokalni

stanovnici mogu smatrati da promet vezan uz turizam doprinosi zagušenim cestama te stoga turističku aktivnost doživljavaju negativno (Machlis i Field, 2000).

Budući da zaštićena područja prirode nisu prenapučena turistima, intenzitet utjecaja turizma na lokalno stanovništvo je slabiji u odnosu na onaj kod destinacija masovnog turizma. Autor Jelinčić (2006: 165) smatra da utjecaj turizma na lokalno stanovništvo može biti dvojak:

1. „stimulira neke pozitivne osobine lokalnog ponašanja: promiče samosvijest, ponos, samopouzdanje i solidarnost među lokalnim stanovništvom; ili
2. izaziva negodovanje zbog turistove prisutnosti: vodi do osjećaja dosade, opozicije pa čak i mržnje prema turistima.“

Slijedom toga, moguće je zaključiti da turizam kod lokalnog stanovništva izaziva pozitivne utjecaje (ponos zbog vlastite prošlosti, tradicije, zadovoljstvo zbog razvitka mjesta i stanovništva i sl.), ali i negativne (osjećaj zauzimanja vlastitog prostora, netrpeljivost prema turistima, prometnoj gužvi i buci i sl.). Jačina navedenih utjecaja može biti raznolika, a moguće je i miješanje pozitivnih i negativnih utjecaja. Također, stavovima pridonose i prednosti turističkog razvoja poput povećanja dohotka stanovništva, izgradnja infrastrukture, poticanje malog poduzetništva, brendiranje destinacije, te nedostaci, odnosno iseljavanje stanovništva, uništavanje prirodnih i kulturnih resursa itd. (Rudan 2012). Stanovništvo prepoznaje raspon pozitivnih i negativnih efekata turističkog razvoja, no stupanj do kojeg su spremni tolerirati negativne efekte ovisi o njihovoj uključenosti u turističko privređivanje, duljinu stanovanja u destinaciji i njihovoj izloženosti turističkom prometu u svakodnevnom životu (Boranić Živoder, Tomljenović, Čorak, 2011). Svaka zajednica mora odlučiti predstavljaju li takve posljedice održiv izbor u zamjenu za moguće ekonomske i socijalne koristi od turizma, a neki od tih utjecaja navedeni su u Tablici 12.

Tablica 12. Negativni utjecaji turizma na lokalno stanovništvo

Utjecaj	Opis
Komodifikacija	Događa se kada poduzetnici kupuju i prodaju kulturno važne simbole bez izričitog odobrenja kulture koja ih posjeduje. Ona je problem na mnogim mjestima, ali je povećana na područjima koja su zauzimale autohtone kulture. Dakle, kulturni ili religijski ritual postaje turistički proizvod koji se kupuje i prodaje na tržištu. Npr. turisti mogu prisustvovati tradicionalnom obredu sahrane.
Eksploatacija	Uključuje nejednak odnos moći između dvije ili više skupina, odnosno ekonomsko i političko iskorištavanje jedne od skupina. Npr. lokalno

	stanovništvo nije adekvatno plaćeno za robu i usluge koje pružaju turistima, isključenje lokalnog stanovništva iz odluka o razvoju turizma.
Transformacija	Proces koji se događa kada lokalno stanovništvo usvaja kulturna, ekonomska i politička obilježja turista. Dovodi do nove kulture domaćina koja nema puno poveznica s izvornom kulturom. Rezultat jest postupan gubitak specifičnog karaktera lokalne kulture i njezine dominacije od strane stranih simbola, ikona i ponašanja.
Natjecanje	Kako se turizam razvija, turisti počinju tražiti iste mogućnosti kakve su mnogi stanovnici možda tražili kad su se izvorno nalazili na tom području. To dovodi do natjecanja za oskudne resurse i osjećaja među lokalnim stanovništvom da ih se izbacuje izvan svojih omiljenih mjesta (barova, parkova i dr.).
Demonstracija	Kada lokalno stanovništvo počinje usvajati odjeću i materijalna dobra turista, dolazi do demonstracijskog učinka. Taj je učinak najuočljiviji u autohtonim zajednicama gdje se tradicionalna odjeća izrazito razlikuje od one koju nose turisti. Usvajajući odjeću i simbole turista, koji su najčešće imućniji, lokalno stanovništvo pokazuje svoju ravnopravnost.
Homogenizacija	Homogenizacija je sekundarni učinak koji je rezultat gore navedenih primarnih učinaka kod kojeg kulture gube jedinstvene osobine koje ih čine prepoznatljivima. Njihova obilježja, bilo da se radi o odjeći, vrijednostima, vjerovanjima, tradicijama, događajima ili simbolima, često čine kulturu turistički privlačnom. Jedan od najvećih izazova razvoja turizma je očuvanje kulturnog identiteta važnog, ne samo za lokalno stanovništvo, već i kao resurs za posjetitelje.

Izvor: prema Eagles, P.F.J., McCool, S.F. (2004): Tourism in National Parks and Protected Areas: Planning and Management. New York: CABI, str. 196.-198.

U začetima istraživanja o turističkoj industriji, većina istraživačkih teorija i modela uglavnom se osvrnula na posjetitelje, odnosno njihovu motivaciju, potrebe te ostale faktore koji se vežu uz njihovo putovanje i boravak u destinaciji. Međutim, sve ubrzanijim razvojem turizma postaje jasno da on bez podrške svih relevantnih dionika ne može biti dugoročno uspješan, a to se posebno odnosi na lokalno stanovništvo. Autor Doxey 1975. godine predlaže jednostavan skup faza koje opisuju stav lokalnog stanovništva prema sve većem broju posjetitelja u turističkoj destinaciji (Beeton, 2006). Navedene faze detaljnije su opisane u Tablici 13.

Tablica 13. Faze indeksa turističke iritacije

Faza	Opis
Euforija	Posjetitelji i investitori su dobrodošli; Entuzijazam zbog turističkog razvoja; Mogućnost lokalnog participiranja; Osjećaj zadovoljstva.
Apatija	Osobni kontakti postaju formalniji; Turisti se prihvaćaju zbog zarade; Zainteresiranost za ostvarivanje profita; Glavni fokus planiranja se stavlja na marketing.
Iritacija	Zabrinutost zbog sve većeg razvoja turizma; Približavanje točki zasićenja; Nužna ekspanzija objekata; Zadiranje u lokalni način života.
Antagonizam	Iritacija postaje sve otvorenija; Turiste se promatra negativno, kao uzrok svih problema; Borba za vlast između interesnih skupina.

Izvor: prema Beeton, S. (2006): Community development through tourism. Collingwood:

Landlinks Press, str. 40

U ranoj fazi razvoja turizma lokalno je stanovništvo euforično te pozdravlja potencijalne ekonomske i socijalne koristi koje on može donijeti. Takvo stanje prelazi u apatiju, najčešće zato što se ranija očekivanja ne ostvaruju, odnosno dolazi do velikog broja neugodnosti za lokalno stanovništvo (povećani broj posjetitelja uzrokuje stvaranje gužvi, gomilanje otpada itd.). U takvoj se situaciji stvara neprijateljski stav prema turistima. U posljednjoj fazi dolazi do promjene ponašanja stanovništva te izbjegavanja posjetitelja na koje se gleda kao na „izvor zla“ (Beeton, 2006). Ukoliko se stavovi stanovništva ne uzimaju u obzir te se pokuša smanjiti priljev posjetitelja u destinaciju, očekivani ishodi mogu biti bespovratno mijenjanje okoliša te promjene resursne osnove i tipa turista (Ružić, 2016). Takve su promjene posebna prijetnja zaštićenim područjima prirode čiji su resursi nezamjenjivi, uključujući i društvene vrijednosti, odnosno lokalne stanovnike i njihov specifičan način života.

Razmjena i interakcija između lokalnog stanovništva i posjetitelja se može razlikovati s obzirom na kulturna obilježja, socioekonomska obilježja te brojnost populacije domicilnog stanovništva. Takve su razlike posebno vidljive u turizmu u manje razvijenim zemljama i autohtonim zajednicama u kojima posjetitelji imaju višu razinu obrazovanja i prihoda od

zajednica u kojima borave. U takvim situacijama dolazi do „akulturacije“, odnosno korištenje elemenata druge kulture kao rezultata njihove razmjene od strane manje dominantne kulture. S tim u vezi je poznat i „demonstracijski efekt“ gdje mještani žele posjedovati elemente modernog zapadnog društva, a ponašanje posjetitelja primjenjuju na sebe. U najgore slučaju lokalno stanovništvo postaje potpuno podređeno dominantnoj strani jer se tada gubi ono što turisti žele doživjeti kada posjećuju određenu destinaciju (Sablić, 2016). Na temelju prihvaćanja, odnosno odbijanja turističkog razvoja i stvaranja turističkog proizvoda ovisi budućnost turističkog proizvoda destinacije. Iz tog je razloga važno naglasiti kako lokalno stanovništvo predstavlja ključnu interesnu skupinu u razvoju turizma. Ono će sukladno zadovoljstvu proizašlom iz takvog turističkog razvoja pokazivati uključenost i stvaranje doprinosa u planu razvoja turizma, a njihovo je zadovoljstvo uvjetovano kvalitetom života (Rudan, 2012).

4. TURIZAM U REGIONALNOM PARKU MURA-DRAVA

"Regionalni park je prostrano prirodno ili dijelom kultivirano područje kopna i/ili mora velike bioraznolikosti i/ili georaznolikosti, s vrijednim ekološkim obilježjima i krajobraznim vrijednostima karakterističnim za područje na kojem se nalazi" (čl. 14. st. 2. Zakona o zaštiti prirode, NN 70/2005.). U regionalnom parku su dopuštene gospodarske i druge djelatnosti kojima se ne ugrožavaju njegova bitna obilježja i uloga.¹³

Vlada Republike Hrvatske je 10. veljače 2011. godine donijela Uredbu o proglašenju Regionalnog parka Mura–Drava, prvog regionalnog parka u Republici Hrvatskoj. Tom Uredbom je zaštićen čitav tok rijeke Mure i Drave, odnosno regionalni park "obuhvaća poplavno područje formirano duž riječnih tokova, a uključuje i prijelazno područje s poljoprivrednim površinama i manjim naseljima uz rijeke sve do ušća Drave u Dunav kod Aljmaša, a ukupna površina zaštićenog područja iznosi 87.680,52 ha."¹⁴ Rijeke Mura i Drava predstavljaju područja izuzetnih prirodnih vrijednosti na regionalnom, nacionalnom i europskom nivou te se to područje, osim unutar teritorija Republike Hrvatske, proteže i kao prekogranični riječni ekološki sustav u susjednim državama te u uzvodnim i nizvodnim zemljama slijeva, u Republici Hrvatskoj kroz pet županija (Međimursku, Varaždinsku,

¹³ Međimurska priroda: Regionalni park Mura-Drava, dostupno na: www.medjimurska-priroda.info/zastita/regionalni-park-mura-drava/ (29.7.2019.)

¹⁴ Javna ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Koprivničko – križevačke županije: Regionalni park MURA – DRAVA, dostupno na: www.zastita-prirode-kckzz.hr/zasticena-podrucja/regionalni-park-mura-drava (29.7.2019.)

Koprivničko–križevačku, Virovitičko–podravsku i Osječko–baranjsku) te u dvije susjedne države: Republiku Sloveniju i Republiku Mađarsku. Unutar Republike Hrvatske se nalazi središnji dio tog riječnog sustava.¹⁵ Tablica 14. prikazuje površinu i udio županija u ukupnoj površini Regionalnog parka Mura-Drava.

Tablica 14. Površina i udio županija u ukupnoj površini Regionalnog parka Mura-Drava

Županija	Površina (ha)	Udio u površini Parka (%)
Međimurska	16.926,54	19,40
Varaždinska	9.809,81	11,23
Koprivničko-križevačka	16.780,85	19,19
Virovitičko-podravka	17.801,96	20,35
Osječko-baranjska	26.102,49	29,83

Izvor: Javna ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Koprivničko-križevačke županije: Regionalni park Mura-Drava, dostupno na: www.zastita-priode-kckzz.hr/zasticena-podrucja/regionalni-park-mura-drava (29.7.2019.)

Važnost područja rijeka Mure i Drave ogleda se u činjenici da su njihovi tokovi među posljednjim doprirdnim tokovima nizinskih rijeka u srednjoj Europi te da ih karakterizira visoka razina biološke raznolikosti. Posebno su značajna vlažna staništa koja spadaju među najugroženija u Europi, a zaštićena su i u Republici Hrvatskoj: poplavne šume, vlažni travnjaci, mrtvi rukavci, napuštena korita i meandri, sprudovi i strme odronjene obale u kojima se gnijezde strogo zaštićene vrste.¹⁶ Šire područje rijeke Drave vrednovano je kao područje važno za ptice EU (tzv. SPA područja), a od 73 vrsta riba koje su pronađene u obje rijeke, njih 37 se nalazi u Crvenoj knjizi slatkovodnih riba Hrvatske. Isto tako, na području Regionalnog parka Mura-Drava obitavaju vidre i darovi, a zabilježeno je i 16 vrsta šišmiša.¹⁷

Prije proglašenja regionalnog parka, na njegovom današnjem području je već postojao niz zaštićenih područja. Od 1961. do 2001. godine zaštićeni su neki manji dijelovi prikazani u tablici 15. (Feletar, 2013).

¹⁵ Međimurska priroda: Regionalni park Mura-Drava, dostupno na: www.medjimurska-priroda.info/zastita/regionalni-park-mura-drava/ (29.7.2019.)

¹⁶ Državni zavod za zaštitu prirode: Stručna podloga za proglašenje područja Mura – Drava u Republici Hrvatskoj regionalnim parkom, dostupno na: www.kckzz.hr/user_content/documents/Tekst_strucne_podloge.pdf (29.7.2019.)

¹⁷ Međimurska priroda: Regionalni park Mura-Drava, dostupno na: www.medjimurska-priroda.info/zastita/regionalni-park-mura-drava/ (29.7.2019.)

Tablica 15. Dosad zaštićena područja u Regionalnom parku Mura-Drava

Naziv područja	Vrsta zaštite	Županija	Površina Ha	Godina proglašenja
1. Značajni krajobraz rijeke Mure	Značajni krajobraz	Međimurska	15.000	2001.
2. Perivoj uz dvorac Križovljan-grad	Spomenik parkovne arhitekture	Varaždinska	32	1961.
3. Dravska šuma kod Varaždina	Park-šuma	Varaždinska	87	2001.
4. Stabla bijele topole kod Varaždina	Spomenik prirode	Varaždinska	2	2001.
5. Stabla hrasta lužnjaka u Repašu	Spomenik prirode	Koprivničko-križevačka	0,1	1997.
6. Skupina stabala Noskovačka Dubrava	Spomenik prirode	Virovitičko-podravska	1	1969.
7. Veliki Pažut	Posebni zoološki rezervat	Koprivničko-križevačka	1.000	1998.
8. Čambina	Značajni krajobraz	Koprivničko-križevačka	50	1999.
9. Križnica	Značajni krajobraz	Virovitičko-podravska	50	2001.
10. Jelkuš	Značajni krajobraz	Virovitičko-podravska	250	2001.
11. Širinski otok	Značajni krajobraz	Virovitičko-podravska	186	2001.
12. Močvarno stanište Vir	Značajni krajobraz	Virovitičko-podravska	2	2001.
13. Podpanj	Posebni rezervat	Osječko-baranjska	85	1998.

Izvor: Feletar, D. (2013.): Geografsko-demografske značajke Regionalnog parka Mura-Drava, Vol 12. No.24., str. 8.

Uz biološke i geološke značajke, Regionalni park Mura-Drava poseban je i zbog svojih demografskih značajki odnosno zbog sraslosti čovjeka i prirode. Ta simbioza je stvorila specifičnu i vrijednu spomeničku i narodnu baštinu te karakterističan humanizirani pejzaž. Područje Regionalni park Mura-Drava karakteriziraju razbacana mala sela i zaseoci te vrlo

često usamljena kućanstva – konaci (zapadni dio) i majuri ili salaši (istočni dio) (Feletar, 2013). Brojni arheološki nalazi dokazuju naseljenost prostora još od prapovijesti, a kulturna dobra svjedoče čovjekovoj prisutnosti i djelovanju u prostoru. Sakralni (crkve, kapele, samostani), svjetovni (kuće, dvorci, ljetnikovci) i gospodarski objekti (tvornice, mlinovi, kamenolomi), predmeti (slike, instrumenti, zastave, odjeća, obuća) te nematerijalni oblici i duhovno stvaralaštvo (glazba, napjevi, govori, običaji, tradicionalna jela, obrti) su od općeg povijesnog, umjetničkog, znanstvenog i antropološkog značenja te upućuju na neprocjenjivu i neprolaznu vrijednost ovog dijela Hrvatske.¹⁸ Stoga, osim očuvane prirode i bioraznolikosti, i kultura predstavlja veliki potencijal za razvoj turizma na ovom prostoru.

4.1. Dosadašnji razvoj turizma na području Regionalnog parka Mura-Drava

Područje Regionalnog parka Mura-Drava raspolaže s velikom turističkom resursnom osnovom, međutim adekvatna eksploatacija tih resursa je vrlo slaba. Na širem području koje uključuje i vanjski rubni dio Parka, mali broj poljoprivrednih kućanstava bavi se dopunskim gospodarskim djelatnostima. Mali je postotak onih koja obavljaju djelatnosti vezane uz turizam i smještaj, ručni rad i preradu poljoprivrednih proizvoda.¹⁹ S obzirom da poljoprivredne površine zauzimaju oko trećine površine Parka, sve je veći broj gospodarstava koja se bave ekološkom proizvodnjom koja pridonosi ekoturističkoj ponudi područja. Potrošači prepoznaju kvalitetu ekološki uzgojenih proizvoda te su voljni za njih platiti višu cijenu. Također, hrana je jedna od najvažnijih komponenti turizma, a ovo područje pruža veliki broj domaćih i tradicionalnih jela. Trend proizvodnje brendiranih poljoprivrednih proizvoda je prepoznatljiv, a posebno se ističu međimurski krumpir, varaždinsko zelje i slavonski kulen.²⁰

Najzastupljeniji turistički proizvod na prostoru Regionalnog parka Mura-Drava jest cikloturizam. Biciklističke staze se protežu duž obala rijeka, a najvažnije za istaknuti su Murska i Dravska biciklistička trasa. Staze prate kulturne i prirodne znamenitosti kraja kojim prolaze, a prilagođene su i rekreativnim i aktivnim biciklistima.²¹ Neizostavno je spomenuti i

¹⁸ Državni zavod za zaštitu prirode: Stručna podloga za proglašenje područja Mura – Drava u Republici Hrvatskoj regionalnim parkom, dostupno na: www.kckzz.hr/user_content/documents/Tekst_strucne_podloge.pdf (2.8.2019.)

¹⁹ Državni zavod za zaštitu prirode: Stručna podloga za proglašenje područja Mura – Drava u Republici Hrvatskoj regionalnim parkom, dostupno na: www.kckzz.hr/user_content/documents/Tekst_strucne_podloge.pdf (2.8.2019.)

²⁰ Državni zavod za zaštitu prirode: Stručna podloga za proglašenje područja Mura – Drava u Republici Hrvatskoj regionalnim parkom, dostupno na: www.kckzz.hr/user_content/documents/Tekst_strucne_podloge.pdf (2.8.2019.)

²¹ Mura-Drava Bike: Biciklističke trase, dostupno na: www.mura-drava-bike.com/bic_trase.asp (2.8.2019.)

međunarodnu biciklističku stazu *Iron Curtain Trail* (EV13), odnosno Rutu Željezne zavjese koja u Hrvatsku ulazi iz susjedne Mađarske na graničnom prijelazu Gola. Najduža EuroVelo ruta prolazi kroz 20 europskih država, duga je više od 10 400 kilometara, od čega se 240 nalazi u Hrvatskoj, najvećim dijelom na prostoru Regionalnog parka Mura-Drava.²²

Velik broj pješačkih ruta i izletišta uz rijeke Muru i Dravu također predstavljaju važan turistički proizvod, posebice ukoliko je riječ o oblicima turizma temeljenim na prirodi. Najveći dio nalazi se na području Međimurske županije, koja se, uz Virovitičko-podravsku županiju, najviše okrenula razvoju ekoturizma i srodnih turističkih oblika. Ostale županije aktivnije razvijaju kulturni i manifestacijski turizam. Ističu se i Ekomuzeji Međimurja: Ekomuzej Mura i Ekomuzej Drava koji nude bogatu prirodnu, arheološku, etno i industrijsku baštinu te tematske staze i ceste.²³ Interpretacijski centri na području Regionalnog parka Mura-Drava svojim sadržajem prikazuju život lokalnog stanovništva uz rijeke, a nalaze se u Križovcu (Med dvema vodama), Svetom Martinu (Mlinarov grunt) i Donjoj Dubravi (Dve vode).²⁴ Sličan se sadržaj pruža turistima i u Informativno-edukacijskom centru Noskovačka Dubrava koji nudi poučnu stazu „Dravi u zagrljaj“ te provodi i program „Škola u prirodi“ putem kojeg učenici osnovnih škola mogu saznati više o Regionalnom parku i rijeci Dravi.²⁵

Nadalje, suvremeni turisti sve više cijene izvornost i autohtonost, a područje Regionalnog parka Mura-Drava i lokalno stanovništvo na tom prostoru imaju bogatu ponudu takvih proizvoda i usluga. Prvenstveno je važno istaknuti ekološki proizvedenu, domaću hranu te izvorne sorte voća i povrća. Velik broj OPG-ova koji djeluje na ovom području uzgaja i proizvodi upravo takve proizvode, a sve više ih se odlučuje i na proširenje primarne djelatnosti razvojem turizma. Iako postoji nekoliko vrsta smještajnih objekata (OPG-ovi, ribički i lovački domovi i sl.), na području Parka nedostaje šira i bogatija ponuda, prilagođena potrebama zahtjevnog turističkog tržišta.

²² Croatia.hr: EuroVelo i druge međunarodne biciklističke rute u Hrvatskoj, dostupno na: www.croatia.hr/hr-HR/dozivljaji/aktivni-odmor/biciklizam/eurovelo-i-druge-medunarodne-biciklisticke-rute-u-hrvatskoj (2.8.2019.)

²³ Strateški marketing plan turizma Međimurske županije 2014. – 2020., dostupno na: www.redea.hr/wp-content/uploads/2015/07/Redea-Strateski-marketing-brosura-web.pdf (2.8.2019.)

²⁴ Masterplan razvoja turizma Međimurske županije do 2020. godine, dostupno na: www.visitmedimurje.com/media/Masterplan_razvoja_turizma_Medjimurske_zupanije_2020.pdf (2.8.2019.)

²⁵ Informativno edukativni centar s poučnom "Dravi u zagrljaj", dostupno na: www.opcina-cadjavica.hr/content/dravi-u-zagrljaj (2.8.2019.)

4.2. Uključenost dionika u turizam Regionalnog parka Mura-Drava

Upravljanje Regionalnim parkom Mura-Drava obavlja se putem koordinacije županijskih javnih ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima. Njihove glavne djelatnosti su zaštita, održavanje, očuvanje i promicanje Parka te koordiniranje i usklađivanje svih djelatnosti koje se odvijaju na tom prostoru. U sklopu ovih djelatnosti, javne ustanove organiziraju i obavljaju stručno-znanstvene poslove zaštite prirode te nadziru i obavljanje dopuštenih gospodarskih djelatnosti sukladno uvjetima zaštite prirode, a u cilju osiguranja racionalnog i održivog korištenja prirodnih dobara. Na području Parka djeluje pet javnih ustanova: Javna ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima na području Međimurske županije, Javna ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima na području Varaždinske županije, Javna ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima na području Koprivničko-križevačke županije, Javna ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Virovitičko-podravske županije i Javna ustanova Agencija za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima na području Osječko-baranjske županije.²⁶ Kada je riječ o turizmu, na području Regionalnog parka Mura-Drava djeluje 5 županijskih turističkih zajednica (TZ Međimurske županije, TZ Varaždinske županije, TZ Koprivničko-križevačke županije, TZ Virovitičko-podravske županije i TZ Osječko-baranjske županije) te 17 lokalnih turističkih zajednica (TZ Čakovec, TZ Mursko Središće, TZ Nedelišće, TZ Prelog, TZ Sveti Martin na Muri, TZ Štrigova, TZ Varaždin, TZ Središnja Podravina, TZ Dravski Peski, TZ Pitomača, TZ Belišće, TZ Bilje, TZ Donji Miholjac, TZ Erdut, TZ Osijek, TZ Valpovo i TZ Baranje). Navedene turističke zajednice svojim radom i djelovanjem nastoje prezentirati Regionalni park Mura-Drava kao ekološki očuvan i uređen park s nizom posebno privlačnih atrakcija.²⁷

Osim turističkih zajednica i javnih ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode, za razvoj turizma na području Regionalnog parka Mura-Drava ključni akteri su i lokalne i regionalne samouprave koje su zadužene za uređenje naselja, prostorno i urbanističko planiranje, komunalne djelatnosti, zaštitu prirodnog okoliša, kulturu, sport i sl. Nadalje, od izrazite su važnosti i komunalna poduzeća čija je ingerencija uređenje i održavanje javnih površina, uređenje i održavanje plaža, organizacija i regulacija prometa u mirovanju te

²⁶ Državni zavod za zaštitu prirode: Stručna podloga za proglašenje područja Mura – Drava u Republici Hrvatskoj regionalnim parkom, dostupno na: www.kckzz.hr/user_content/documents/Tekst_strucne_podloge.pdf (2.8.2019.)

²⁷ Prirodna resursna osnova i razvoj turizma u Regionalnom parku Mura-Drava u Koprivničko-križevačkoj županiji, dostupno na: www.prostorno-kkz.hr/attachments/article/34/sr.pdf (2.8.2019.)

postavljanje i održavanje javnih panoa. Potrebno je istaknuti i važnije subjekte poput Hrvatskih voda i Hrvatskih šuma, gospodarske i kulturne subjekte poput hotela i ostalih smještajnih objekata te različitih muzeja, galerija i zbirki te subjekte ruralnog turizma. Razvoj turizma na ovom prostoru nemoguć je bez uključenosti različitih udruga i društava koja se bave očuvanjem tradicije, kulturno-povijesne baštine, starih zanata, lovom i ribolovom, sportom i biciklizmom, vinarstvom, voćarstvom i sl.²⁸ Njihovim se djelovanjem turistima pruža mogućnost posebnog doživljaja kod dolaska u destinaciju te približavanja svakodnevnog života lokalnog stanovništva što je često jedan od glavnih motiva za putovanje kada je riječ o zaštićenim područjima prirode.

Svi navedeni dionici, osim spomenutih zadaća, moraju konstantno biti u kontaktu s lokalnim stanovništvom. Budući da turizam, kao djelatnost, na području Regionalnog parka Mura-Drava nije prihvaćen kao primarna djelatnost, važno je predstaviti takvu mogućnost stanovništvo pomoću različitih radionica, prezentacija i sličnih okupljanja.

4.3. Potencijali i daljnji razvoj turizma na području Regionalnog parka Mura-Drava

Područje Regionalnog parka Mura-Drava obiluje neiskorištenim potencijalima za daljnji razvoj turističke djelatnosti. Ti potencijali se većinom odnose na bogatu tradiciju, kulturu i povijest, ali i na mnogobrojne prirodne znamenitosti koje još uvijek nisu uvrštene u turističku ponudu. Popratni sadržaji i infrastruktura, poput smještajnih i ugostiteljskih objekata, dodatne aktivnosti za turiste te dostupnost neizbježni su za turistički razvoj. Prirodne ljepote rijeka i njihove okolice nude mogućnosti za brojne rekreacijske aktivnosti poput promatranja ptica, sportskog ribolova, kupanja i biciklizma. Osim toga, područje karakterizira i veliki broj kulturnih i tradicionalnih manifestacija te snažan regionalni identitet. Izazov kod razvoja turizma na ovom području predstavlja i lokalno stanovništvo koje turizam ne smatra primarnom djelatnošću, ali i nije dovoljno upoznato s turističkom ponudom prostora na kojem živi. Detaljnije stanje Regionalnog parka Mura-Drava kada je riječ o razvoju turizma je opisano pomoću SWOT analize prikazane u Tablici 16.

²⁸ Prirodna resursna osnova i razvoj turizma u Regionalnom parku Mura-Drava u Koprivničko-križevačkoj županiji, dostupno na: www.prostorno-kkz.hr/attachments/article/34/sr.pdf (2.8.2019.)

Tablica 16. SWOT analiza turizma na području Regionalnog parka Mura-Drava

SNAGE	SLABOSTI
Očuvanost i prirodni potencijali prostora Kulturno-povijesna baština i tradicija lokalnog stanovništva Povoljan geografski položaj Mogućnost za daljnji rast i razvoj ponude	Nedovoljna valorizacija turističkih potencijala rijeka Mure i Drave Neuređena zakonska regulativa Slaba ponuda smještajnih i ugostiteljskih objekata Slaba ponuda dodatnih sadržaja Nedovoljna promocija i marketing Nepostojanost konkretne strategije ekoturizma Manjak svijesti o mogućnostima razvoja ekoturizma na području RP Mura-Drava Nepostojanje prepoznatljivog imidža Nedostatak kadrova
PRILIKE	PRIJETNJE
Rast potražnje za oblicima turizma temeljenog na prirodi Animiranje lokalnog stanovništva da se aktivno uključi u turističku djelatnost Mogućnost prekogranične suradnje (Republika Mađarska)	Nedovoljno razvijena svijest o zaštiti okoliša Izostanak ulaganja u turistički sektor Prirodne nepogode Međunarodni odnosi Konkurencija Nezainteresiranost lokalnog stanovništva

Izvor: Autorov rad

Poradi lakšeg utvrđivanja razvojnih mogućnosti turizma na području Regionalnog parka Mura-Drava, pristupilo se razmatranju potencijala u okviru svake pojedine županije na čijem se prostoru nalazi Regionalni park. Razlog tome su razlike u orijentaciji lokalnih i regionalnih zajednica prema razvoju turizma, ali i u ekonomskim, financijskim, društvenim i kulturnim elementima. Stoga su u nastavku detaljnije pojašnjene mogućnosti za daljnji razvoj turizma te aktivnosti koje je potrebno poduzeti u okviru svake od županija.

Međimurska županija prednjači u odnosu na ostale županije kroz koje se proteže Regionalni park Mura-Drava, no i dalje je nedovoljno prepoznata na turističkoj karti Hrvatske. Ono što najviše nedostaje je kvalitetna promocija. Ipak, prednost kod turističke nerazvijenosti se očituje u mogućnosti prezentiranja Međimurja kao "neotkrivenog turističkog dragulja". Lokalne i regionalne zajednice trebaju prezentirati Međimurje na taj način kako bi se ostvarila ekonomska korist, ali je važna i zaštita tog turističkog potencijala (Breslauer, Gregorić,

Hegeduš, 2015). Turistička prezentacija trebala bi biti temeljena, osim na raznolikosti i ljepoti krajolika, na tradiciji obrtništva, bogatoj nematerijalnoj baštini, očuvanoj autentičnoj gastronomiji te kvalitetnim mrežama biciklističkih staza. Ono što svakako doprinosi razvoju turizma jest i povoljan geoprometni položaj, komunalna uređenost, organiziran sustav gospodarenja otpadom te izgrađenost i kvaliteta poduzetničkih potpornih institucija i transfera informacija. Ipak, područje Parka u Međimurskoj županiji karakteriziraju i neki nedostaci koji mogu kočiti daljnji razvoj turizma. Starosna i obrazovna struktura stanovništva, smanjivanje poljoprivredne proizvodnje, nedostatak sustavnog praćenja kvalitete tla, zraka i vode te loša prometna povezanost su društvene, gospodarske, infrastrukturne i okolišne slabosti ovog prostora. Razvoju turizma ne doprinose niti nedovoljno valorizirane vrijednosti rijeka za turističku ili izletničku namjenu te nedostatak kamping ponude i manjih smještajnih ili hotelskih objekata visokopersonalizirane usluge i autentičnog ambijenta.²⁹ Kako bi se omogućio daljnji razvoj turizma na području Parka u Međimurskoj županiji važno je osnažiti turistički proizvod (regionalni park) međusektorskim povezivanjem, osobito povezivanje dionika na županijskoj i destinacijskoj razini. Nadalje, važno je i uspostaviti kvalitetno, prilagodljivo, specijalističko, cjeloživotno obrazovanje u turizmu te na kraju brendiranje i jačanje imidža, ali i osnaživanje prodajnih mehanizama i promocijskih aktivnosti.

Regionalni park Mura-Drava u Varaždinskoj županiji zauzima 9.809,87 ha što predstavlja 11% udjela u površini Parka te, ujedno, najmanji udio u površini Parka.³⁰ Taj prostor obiluje izuzetnom prirodnom i kulturnom vrijednosti, tradicijom kulinarske izvrsnosti i tradicijom obrtništva što predstavlja glavne potencijale za razvoj turizma. Kvalitetnom i uspješnom razvoju doprinosi i pozitivna orijentacija Županije prema turizmu, postojanje incoming agencija te postojanje institucija pripravnih za apliciranje za EU financiranje.³¹ Zapuštenost, neuređenost i nedovoljna turistička valorizacija većih područja uz rijeke najveća je zapreka u razvoju turizma na području Parka u Varaždinskoj županiji. Potrebno je i obogatiti smještajnu i kamping ponudu, omogućiti bolji plasman autohtonih proizvoda koje bi turisti mogli kupiti kao suvenir te se posvetiti razumijevanju trendova na turističkom tržištu.³²

²⁹ Masterplan razvoja turizma Međimurske županije do 2020. godine, dostupno na: www.visitmedimurje.com/media/Masterplan_razvoja_turizma_Medjimurske_zupanije_2020.pdf (7.8.2019.)

³⁰ Turistička zajednica Varaždinske županije, dostupno na: www.turizam-vzz.hr/ (7.8.2019.)

³¹ Strategija razvoja turizma Varaždinske županije 2015.-2025., dostupno na: www.varazdinska-zupanija.hr/repository/public/2015/4-savjetovanje/gospodarstvo/rujan/15-09-strategija-razvoja-turizma.pdf (7.8.2019.)

³² Strategija razvoja turizma Varaždinske županije 2015.-2025., dostupno na: www.varazdinska-zupanija.hr/repository/public/2015/4-savjetovanje/gospodarstvo/rujan/15-09-strategija-razvoja-turizma.pdf (7.8.2019.)

Također, potrebna je kvalitetnija promocija turističkih aktivnosti koje su moguće na navedenom prostoru, a obuhvaćaju pješčenje, vožnju biciklom i jahanje.

Autentičan prirodni okoliš koji nije uništen predstavlja glavni turistički potencijal Parka na području Koprivničko-križevačke županije. Njemu pridonose i bogata kultura, gastronomija i specifičan način života ljudi uz rijeku Dravu. Tradicija u upravljanju vodama i šumama je također važan segment kod turističkog razvoja, a već postojeće biciklističke staze, zainteresiranost pojedinaca za pružanje turističkih usluga i povoljan geoprometni položaj znatno olakšavaju razvoj turizma na ovom prostoru. Nedostaci su nedovoljna umreženost sustava turističkih zajednica, neprepoznavanje potencijala rijeke kao turističke atrakcije te zanemarivanje turizma u budućim projektima upravljanja rijekom.³³ Najveća zapreka u daljnjem razvoju turizma je nedovoljna valorizacija turističkih resursa, osobito tradicionalnih aktivnosti uz rijeku Dravu poput ispiranja zlata koje bi mogle poslužiti kao podloga za razvoj različitih manifestacija.³⁴ Navedeni turistički potencijali se nastoje pretvoriti u projekte koji bi, osim eksploatacije atrakcija, pozicionirali Županiju na turističkoj karti Republike Hrvatske. Neki od tih projekata su izgradnja i uređenje centara za posjetitelje u Legradu, Goli i Ferdinandovcu, uređenje lokacija za promatranje ptica, uređenje "divljih džepova" odnosno "Prekodravske oaze" u Prekodravlju te osmišljavanje i uređenje Putevima stare Drave.³⁵ Projekti većinom povezuju prostor Hrvatske i Mađarske što dokazuje da rijeka ne mora biti samo prepreka, već može biti i poveznica prostora.

Virovitičko-podravska županija, kao mjesto spajanja dviju regija, Podravine i Slavonije, karakterizira spoj njihovog tradicijskog izričaja. Potencijalima se smatraju i već postojeće biciklističke staze uz rijeku Dravu koje bi svakako mogle pridonijeti daljnjem razvoju turizma. Također, od velike je važnosti i aktivna uloga Turističke zajednice Virovitičko-podravske županije u razvoju svih oblika turizma.³⁶ Obrazovanje stanovništva za turizam, zasebno zaštićena područja uz rijeku Dravu i gostoljubivost stanovništva smatraju se glavnim pokretačem turizma na ovom području. Nedostaje, kao i kod svih županija uz Park, prepoznatljivi imidž, kvalitetnija turistička infrastruktura i lokalna inicijativa za turističku

³³ Prirodna resursna osnova i razvoj turizma u Regionalnom parku Mura-Drava u Koprivničko-križevačkoj županiji, dostupno na: www.prostorno-kkz.hr/attachments/article/34/sr.pdf (7.8.2019.)

³⁴ Prostorni plan Koprivničko-križevačke županije, dostupno na: www.prostorno-kkz.hr/doc/PROSTORNI_PLAN_KOPRIVNICKO_KRIZEVACKE_ZUPANIJE.pdf (7.8.2019.)

³⁵ Prirodna resursna osnova i razvoj turizma u Regionalnom parku Mura-Drava u Koprivničko-križevačkoj županiji, dostupno na: www.prostorno-kkz.hr/attachments/article/34/sr.pdf (7.8.2019.)

³⁶ Master plan turizma Virovitičko-podravske županije za razdoblje 2009.-2019. godine, dostupno na: www.vpz.com.hr/wp-content/uploads/2012/11/Master-plan-turizma-VPZ-2009-2019.pdf (7.8.2019.)

djelatnost. Nedostaje i financijskih sredstava te promocije u turističke svrhe.³⁷ Razvoj turizma na ovom području mogao bi donositi i ekonomsku korist, stoga je važno poboljšati postojeće i izgraditi nove smještajne kapacitete te poboljšati ugostiteljsku ponudu.

Kada je riječ o turističkoj iskorištenosti zaštićenih područja prirode u Osječko-baranjskoj županiji, Kopački rit preuzima glavnu ulogu, dok je područje Regionalnog parka Mura-Drava, u tom smislu, zapostavljeno. Područje Podpanj, zaštićeni ornitološki rezervat, bi trebao biti poticaj za razvoj turizma na tom području. Na relativno maloj površini na kojoj se proteže rezervat, nalazi se oko 106 vrsta ptica koje su, ili ugrožene, ili pred izumiranjem u Europi i svijetu. Stoga bi to područje moglo privući veliki broj turista i promatrača ptica ukoliko bi se poboljšala promocija u te svrhe. Uz to, moguće je i izgraditi popratne smještajne objekte, odnosno kampove na rubnom području rezervata.³⁸ Turistička zajednica Županije i ostale lokalne zajednice bi trebale biti pokretači u razvoju turizma te poticati lokalno stanovništvo da se uključi u taj razvoj. Turizam stvara mogućnosti razvitka slabije razvijenih područja što bi bilo od koristi za ovaj prostor. Osim toga, stvara i nova radna mjesta, ali bi i unaprijedio dosadašnju turističku ponudu Osječko-baranjske županije.

5. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE

Povezanost lokalnog stanovništva i prirode na području Regionalnog parka Mura-Drava izražena je kroz nekoliko segmenata. Prvi segment se odnosi na prostor življenja, odnosno velik broj stanovnika živi u samom zaštićenom području prirode. Drugi segment se nadovezuje na prethodni, a podrazumijeva rad i djelatnosti stanovnika koje su usko vezane uz rijeke Muru i Dravu budući da se uz njih nalazi plodno tlo koje se obrađuje, a samim time i crpe resursi iz zaštićenog područja prirode. Treći segment očituje se kroz povezanost ljudi s domom što podrazumijeva zaštitnički stav koji često može predstavljati prepreku kod pokušaja razvoja nečeg novog, u ovom slučaju turističke djelatnosti od strane nadležnih samouprava, turističkih zajednica i ostalih relevantnih dionika.

Istraživanjem su stoga prikupljene informacije o poticanju lokalnog stanovništva da se uključi u razvoj turizma, aktivnosti koje ispitanici provode kako bi se takvo sudjelovanje ostvarilo te stupanj trenutne uključenosti. Potrebno je uzeti u obzir prethodno navedene

³⁷ Master plan turizma Virovitičko-podravske županije za razdoblje 2009.-2019. godine, dostupno na: www.vpz.com.hr/wp-content/uploads/2012/11/Master-plan-turizma-VPZ-2009-2019.pdf (7.8.2019.)

³⁸ Ornitološki rezervat Podpanj, dostupno na: www.obz.hr/hr/index.php?tekst=448 (7.8.2019.)

segmente povezanosti stanovništva sa zaštićenim područjem prirode i otpor istih prema razvoju turizma na području Regionalnog parka Mura-Drava.

5.1. Metodologija

Koncepcija i problem istraživanja usmjereni su na utvrđivanje stavova, percepcije i ponašanja regionalnih i lokalnih turističkih zajednica koje djeluju na prostoru navedenog zaštićenog područja prirode po pitanju uključenosti lokalnog stanovništva u razvoj turizma na području Regionalnog parka Mura-Drava. Osnovni cilj istraživanja je utvrditi metode i aktivnosti te stupanj uključivanja lokalnog stanovništva u razvoj turističke djelatnosti, dok svrha istraživanja ukazuje na daljnje mogućnosti za suradnju između turističkih zajednica i lokalnog stanovništva te aktivnije poticanje stanovništva da sudjeluje u donošenju odluka kada je riječ o razvoju turizma na području u kojem živi.

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku lokalnih i regionalnih turističkih zajednica koje djeluju, odnosno na čijem se prostoru nalazi Regionalni park. Od ukupnog broja ispitanika (22 – 5 regionalnih i 17 lokalnih turističkih zajednica), u istraživanju je sudjelovalo 13 ispitanika (59% od ukupnog broja).

Za potrebe provedbe planiranog empirijskog istraživanja korišten je anketni upitnik s pitanjima zatvorenog tipa. Anketni upitnik se sastoji od pet glavnih skupina pitanja u kojima se od ispitanika zahtijevalo da pomoću Likertove ljestvice s pet stupnja intenziteta iznesu svoja mišljenja i stavove, stupanj slaganja i važnosti te značaj određenih segmenata koji su izrazito važni za uključivanje lokalnog stanovništva u razvoj turizma na području Regionalnog parka Mura-Drava. Pitanja su usmjerena na područje djelovanja turističkih zajednica, mogućnosti sudjelovanja i uključivanja lokalnog stanovništva u razvoj turizma, razloge podržavanja razvoja turizma, oblike komunikacije turističkih zajednica sa stanovništvom te prioritetnost pojedinih aktivnosti. Anketiranje je provedeno putem e-maila i telefonskim putem.

5.2. Rezultati istraživanja

Prva skupina pitanja odnosi se na aktivnosti lokalnih i regionalnih turističkih zajednica koje su podloga za daljnje poticanje lokalnog stanovništva da se aktivno uključi u razvoj turizma. Ponuđeno je pet aktivnosti koje se odnose na promociju turizma u Regionalnom parku Mura-Drava i projekte zaštite vrijednosti stanovništva (autohtonih proizvoda, tradicionalnih obrta i djelatnosti i sl.), a ispitanici su pomoću Likertove ljestvice s pet stupnja intenziteta

ocijenili u kojoj mjeri rade na navedenim aktivnostima, u odnosu na sve ostale aktivnosti koje poduzimaju na području svog djelovanja. Aktivnosti s pripadajućim ocjenama su prikazane u Tablici 17.

Tablica 17. Stupanj poduzimanja aktivnosti turističkih zajednica

Aktivnost	1	2	3	4	5
Promocija turizma u Regionalnom parku Mura-Drava uključuje lokalno stanovništvo.	0 0%	1 7,7%	5 38,5%	3 23%	4 30,8%
Projekti fokusirani na suradnju između turističke zajednice i ostalih dionika na Vašem području.	0 0%	0 0%	1 7,7%	4 30,8%	8 61,5%
Projekti fokusirani na upoznavanje lokalnog stanovništva s turističkom ponudom prostora na kojem žive.	0 0%	0 0%	2 15,4%	7 53,8%	4 30,8%
Projekti fokusirani na zaštitu autohtonih proizvoda lokalnog stanovništva (poljoprivredni proizvodi, vina i sl.).	1 7,7%	0 0%	0 0%	4 30,8%	8 61,5%
Projekti fokusirani na očuvanje tradicionalnih obrta i djelatnosti.	1 7,7%	0 0%	0 0%	7 53,8%	5 38,5%

Izvor: Autor prema provedenom istraživanju

Turističke zajednice na području Regionalnog parka Mura-Drava su najviše usmjerene na projekte fokusirane na suradnju s relevantnim dionicima, poput jedinica lokalne i regionalne samouprave, javnih ustanova za zaštitu prirode i sl. te na zaštitu autohtonih proizvoda lokalnog stanovništva. Uključivanje lokalnog stanovništva u promociju turizma u Regionalnom parku Mura-Drava te projekti fokusirani na upoznavanje istih s turističkom ponudom prostora na kojem žive su relativno zastupljeni, a čak dvije turističke zajednice ne rade na projektima koji se fokusiraju na zaštitu autohtonih proizvoda i očuvanje tradicionalnih obrta i djelatnosti. Budući da lokalno stanovništvo ovog područja još uvijek ne prihvaća turizam kao primarnu djelatnost i izvor prihoda, od izrazite su važnosti takvi i slični projekti kojima će ih se potaknuti da aktivno sudjeluju u turističkom razvoju.

Druga skupina pitanja uključuje šest izjava vezanih uz turističku politiku i potporu nadležnih institucija lokalnom stanovništvu kroz koje su ispitanici izrazili svoj stupanj slaganja, uključujući i ocjene dobivene Likertovom ljestvicom s pet stupnja intenziteta. (Tablica 18.)

Tablica 18. Stupanj slaganja turističkih zajednica s ponuđenim izjavama

Izjava	1	2	3	4	5
Kod donošenja i kreiranja turističke politike, potrebno je konzultirati se s lokalnim stanovništvom.	0 0%	0 0%	2 15,4%	6 46,2%	5 35,5%
Potrebno je financijski podržati i potaknuti lokalno stanovništvo kako bi se aktivno uključilo u turističku djelatnost.	0 0%	0 0%	0 0%	5 38,5%	8 61,5%
Nacionalna turistička politika treba u većoj mjeri poticati uključivanje lokalnog stanovništva u razvoj turizma.	0 0%	0 0%	0 0%	3 23,1%	10 76,9%
Poticanje lokalnog stanovništva od strane lokalnih i regionalnih samouprava te turističkih zajednica da se aktivno uključi u turističku djelatnost ima veći učinak od potpore s nacionalne razine.	0 0%	0 0%	4 30,8%	4 30,8%	5 38,5%
Lokalno stanovništvo sudjeluje u stvaranju imidža Regionalnog parka Mura-Drava kao turističke destinacije.	0 0%	2 15,4%	3 23,1%	3 23,1%	5 38,5%
Lokalno stanovništvo nije zainteresirano za razvoj turizma u Regionalnom parku Mura-Drava budući da ne prepoznaju potencijale područja i koristi koje mogu imati od turizma.	0 0%	2 15,4%	6 46,2%	4 30,8%	1 7,7%

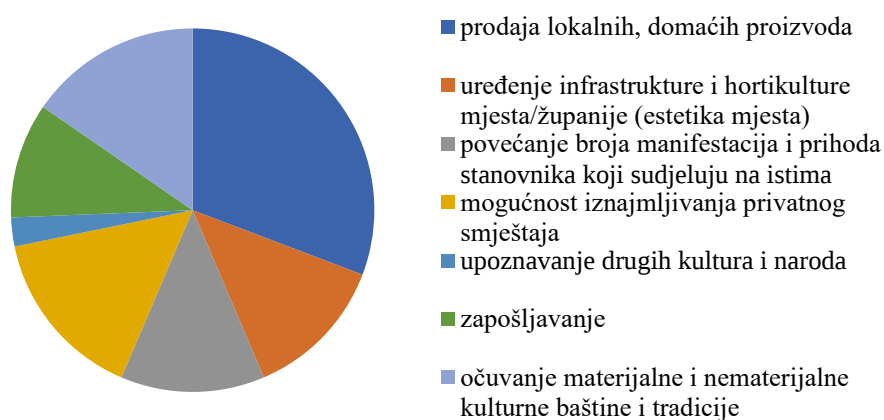
Izvor: Autor prema provedenom istraživanju

Većina turističkih zajednica smatra da se je kod donošenja i kreiranja turističke politike potrebno konzultirati s lokalnim stanovništvom te da ga je potrebno financijski podržati i potaknuti kako bi se aktivno uključilo u turističku djelatnost. Isto tako smatraju da nacionalna turistička politika treba u većoj mjeri poticati uključivanje stanovništva u razvoj turizma, no da takvo poticanje ipak ima veći učinak od strane lokalnih i regionalnih samouprava i turističkih zajednica. Kada je riječ o sudjelovanju lokalnog stanovništva u stvaranju imidža Regionalnog parka Mura-Drava kao turističke destinacije, velik broj ispitanika ističe da stanovništvo nije uključeno u tu aktivnost, kao i da nije zainteresirano za razvoj turizma na tom području budući da ne prepoznaje potencijale i koristi koje može imati od turizma.

Nadalje, ispitanici su, između ponuđena sedam razloga podržavanja turizma od strane lokalnog stanovništva, trebali odabrati tri najznačajnija. Pomoću Grafa 3. prikazani su rezultati koji se odnose na treću skupnu pitanja. Glavni razlog podržavanja turizma od strane lokalnog

stanovništva na području Regionalnog parka Mura-Drava, prema mišljenju turističkih zajednica na navedenom prostoru je prodaja lokalnih, domaćih proizvoda. Osim toga, ističu se povećanje broja manifestacija i prihoda stanovnika koji sudjeluju na istima te očuvanje materijalne i nematerijalne kulturne baštine i tradicije. Upoznavanje drugih kultura i naroda ne predstavlja značajan razlog za takvu vrstu podrške, budući da na prostoru istraživanog zaštićenog područja prirode još uvijek prevladavaju domaći ili posjetitelji iz već tradicionalnih emitivnih zemalja čije je karakteristike lokalno stanovništvo već upoznalo.

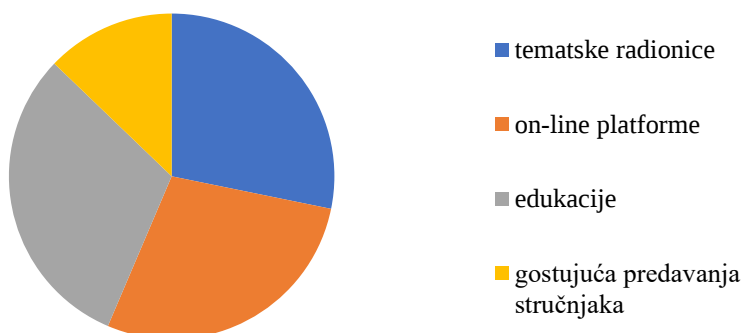
Graf 3. Razlozi podržavanja turizma od strane lokalnog stanovništva na području regionalnog parka Mura-Drava

Izvor: Autor prema provedenom istraživanju

S obzirom na prethodno navedene skupine pitanja, moguće je zaključiti da ispitane turističke zajednice ostvaruju određeni oblik komunikacije s lokalnim stanovništvom kada je riječ o turističkom razvoju na području Regionalnog parka Mura-Drava. Između ponuđenih pet načina komunikacije, ispitanici su izabrali tri najznačajnija što je i prikazano pomoću Grafa 4.

Graf 4. Načini komunikacije turističkih zajednica s lokalnim stanovništvom

Izvor: Autor prema provedenom istraživanju

Komunikacija s lokalnim stanovništvom se ostvaruje putem edukacija, tematskih radionica i on-line platformi (web stranice, društvene mreže), dok se stavovi i prijedlozi vezani uz razvoj turizma ne iznose putem javnih tribina koje uopće nisu zastupljene kao oblik komunikacije. Posljednja skupina pitanja odnosi se na prioritetnost pojedinih aktivnosti u cilju uključivanja lokalnog stanovništva u razvoj turizma na području Regionalnog parka Mura-Drava. Rezultati su dobiveni pomoću Likertove ljestvice s pet stupnja intenziteta, a prikazanu su pomoću Tablice 19.

Tablica 19. Prioritetnost pojedinih aktivnosti turističkih zajednica

Aktivnosti	1	2	3	4	5
Poticanje privatnog i neprofitnog sektora te lokalnog stanovništva u razvoju turizma.	0 0%	0 0%	0 0%	5 38,5%	8 61,5%
Potpota i usmjeravanje javnih organizacija u stvaranju ponude i novih proizvoda privatnog sektora i lokalnog stanovništva.	0 0%	0 0%	0 0%	3 23,1%	10 76,9%
Samostalna promocija nositelja turističke ponude Regionalnog parka Mura-Drava na ciljanom tržištu.	0 0%	0 0%	0 0%	6 46,2%	7 53,8%
Stručno osposobljavanje lokalnog stanovništva za bavljenje turizmom, financirano javnim novcem.	0 0%	0 0%	1 7,7%	2 15,4%	10 76,9%
Osiguravanje više sredstava iz fondova EU i drugih izvora po pojedinom projektu za razvoj malog poduzetništva u turizmu na području Regionalnog parka Mura-Drava.	0 0%	0 0%	1 7,7%	0 0%	12 92,3%
Osigurati posebna, izdašnija sredstva (mjere) za financiranje projekata poduzetnika početnika u turizmu slabije razvijenih turističkih destinacija kontinentalne Hrvatske.	0 0%	0 0%	1 7,7%	0 0%	12 92,3%
Smanjenje negativnih društvenih i ekoloških utjecaja turizma na život lokalnog stanovništva.	0 0%	0 0%	1 7,7%	3 23,1%	9 69,2%

Izvor: Autor prema provedenom istraživanju

Ispitanici smatraju da je poticanje privatnog i neprofitnog sektora te lokalnog stanovništva u razvoju turizma izraziti prioritet. Isto tako, ističu i važnost potpore i usmjeravanja javnih organizacija u stvaranju ponude i novih proizvoda privatnog sektora i lokalnog stanovništva, samostalne promocije nositelja turističke ponude Regionalnog parka

Mura-Drava na ciljanom tržištu te stručnog osposobljavanja lokalnog stanovništva za bavljenje turizmom koje je financirano javnim novcem. Potrebno je i osigurati više sredstava iz fondova EU i drugih izvora po pojedinom projektu za razvoj malog poduzetništva u turizmu te posebna, izdašnija sredstva (mjere) za financiranje projekata poduzetnika početnika u turizmu slabije razvijenih turističkih destinacija Kontinentalne Hrvatske. Na samom kraju istraživanja ispitanici su istaknuli i prioritetnost smanjenja negativnih društvenih i ekoloških utjecaja turizma na život lokalnog stanovništva.

Uzimajući u obzir rezultate provedenog empirijskog istraživanja, može se zaključiti da lokalne i regionalne turističke zajednice koje djeluju na području Regionalnog parka Mura-Drava prepoznaju ulogu i važnost lokalnog stanovništva u razvoju turizma. Sukladno tome, provode i aktivnosti kojima potiču stanovništvo da se aktivno uključi u turističku djelatnost. Ipak, mogućnosti za još uspješnije djelovanje na tom području postoje, a uključuju nacionalnu turističku politiku od koje ispitanici očekuju veću suradnju i angažiranost kada je riječ o poticanju lokalnog stanovništva. Prvenstveno, to se odnosi na osiguravanje uvjeta za profitabilno poslovanje malih poduzetnika u turizmu, potrebu za educiranjem lokalnog stanovništva o turizmu te implementaciju stavova stanovništva u turističku politiku. Brojni su načini na koje je moguće integrirati lokalno stanovništvo u razvoj turizma, međutim potrebno je ispitati njihove stavove i razmišljanja vezana uz taj razvoj jer bi, u suprotnom, došlo do nezadovoljstva stanovništva, a time i do stagnacije turističkog razvoja.

6. ZAKLJUČAK

Turizam u zaštićenim područjima prirode predstavlja jedan od najbrže rastućih oblika turizma. Potražnja za takvim turističkim oblicima je u stalnom porastu, a posjetitelji se sve češće odlučuju za odmor u destinacijama koje se vode načelima održivosti kada je riječ o razvoju turizma. Osim ekonomskih koristi, njime se ostvaruju i ekološke koristi, budući da je od izrazite važnosti očuvati postojeće resurse područja koji ga ističu na turističkom tržištu. Isto tako, stvaraju se i sociokulturne koristi što se posebno odnosi na lokalnu zajednicu koja se smatra glavnim dionikom u turističkom razvoju. Bez nje je takav razvoj gotovo nemoguć, stoga je uključivanje lokalne zajednice u planiranje, upravljanje i razvoj turizmom u zaštićenim područjima prirode nužno. Doprinos koji ona daje je nenadomjestiv i nezamjenjiv, a privlačna snaga lokalnog stanovništva ogleda se kroz specifičnu kulturu, tradiciju i običaje koji mogu sami po sebi predstavljati turistički proizvod. Kako bi sve to bilo moguće, važno je da menadžment i ostali dionici koji razvijaju turizam poštuju prava i kulturu lokalnog stanovništva te da ona ni u jednom stupnju razvoja ne budu ugrožena.

Zaštićeno područje prirode koje se ističe kada je riječ o povezanosti lokalnog stanovništva i prirodnog okoliša jest Regionalni park Mura-Drava. Iako je turizam na navedenom području tek u začetku, uključivanje lokalnog stanovništva u njegov daljnji razvoj je neizbježno. Dionici koji djeluju na navedenom području, kroz različite projekte, potiču stanovništvo da se aktivno uključi u turističku djelatnost, ali i u planiranje i donošenje turističke politike. Zbog svojih bioloških i krajobraznih vrijednosti, Regionalni park Mura-Drava može stvoriti zavidan imidž na turističkom tržištu, a karakteristike lokalnog stanovništva, tradicionalni obrti i djelatnosti, gastronomija i način života koji ga razlikuju od ostalih destinacija, pomažu u tom stvaranju i pozicioniraju.

Istraživanjem je potvrđeno da turističke zajednice koje djeluju na prostoru Regionalnog parka Mura-Drava svojim aktivnostima i djelovanjem nastoje uključiti lokalno stanovništvo u razvoj turizma. Izrazito su zastupljeni projekti fokusirani na suradnju s relevantnim dionicima, na zaštitu autohtonih proizvoda lokalnog stanovništva te na očuvanje tradicionalnih obrta i djelatnosti. Nadalje, utvrđena je potreba značajnije financijske potpore u smislu poticaja lokalnog stanovništva za aktivno uključivanje u razvoj turizma te da se kod donošenja i kreiranja turističke politike potrebno konzultirati s istima. Kada je riječ o nacionalnoj turističkoj politici, očekuju snažnije poticanje za uključivanjem stanovništva u turistički razvoj, iako ono ima veći učinak kada je usmjereno od strane lokalnih i regionalnih samouprava i turističkih

zajednica. Od izrazite je važnosti sudjelovanje lokalnog stanovništva u stvaranju imidža Regionalnog parka Mura-Drava koje nije dovoljno zastupljeno, a jedan od glavnih razloga je njihova nezainteresiranost za razvoj turizma na tom području budući da ne prepoznaju potencijale i moguće koristi poput prodaje lokalnih, domaćih proizvoda, povećanje prihoda kroz sudjelovanje na manifestacijama te očuvanje materijale i nematerijalne kulturne baštine i tradicije. Informacije se od lokalnog stanovništva prikupljaju putem edukacija, tematskih radionica i on-line platformi. Kada je riječ o prioritetnim aktivnostima turističkih zajednica, ističu se poticanje privatnog i neprofitnog sektora te lokalnog stanovništva, potpora i usmjeravanje javnih organizacija u stvaranju ponude i novih proizvoda, samostalna promocija nositelja turističke ponude Regionalnog parka Mura-Drava na ciljanom tržištu te stručno osposobljavanje stanovništva za bavljenje turizmom. Mogućnosti za daljnjim razvojem turizma i uključivanjem lokalnog stanovništva ogledaju se u osiguravanju sredstava iz fondova EU i drugih izvora, izdašnjim sredstvima za financiranje projekata poduzetnika početnika, ali i smanjenju negativnih društvenih i ekoloških utjecaja turizma na život lokalnog stanovništva.

7. POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Beeton, S. (2006): Community development through tourism. Collingwood: Landlinks Press
2. Bushell, R., Eagles, P.F.J. (2007): Tourism and Protected Areas: Benefits Beyond Boundaries. UK: CABI
3. Deguignet, M., Juffe-Bignoli, D., Harrison, J., MacSharry, B., Burgess, N., Kingston, N. (2014): 2014 United Nations List of Protected Areas. Cambridge: UNEP-WCMC
4. Eagles, P.F.J., Bowman, M.E., Tao, T.C-H. (2001): Guidelines for Tourism in Park and Protected Areas of East Asia. Gland, Cambridge: IUCN
5. Eagles, P.F.J., McCool, S.F. (2004): Tourism in National Parks and Protected Areas: Planning and Management. New York: CABI
6. Eagles, P. F. J., McCool, S.F., Haynes, C. D. A. (2002): Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management. Gland and Cambridge: IUCN
7. Gartner, W.C., Lime, D.W. (2000): Trend sin Outdoor Recreation, Leisure and Tourism. Wallingford: CABI
8. IUCN (1994): Guidelines for Protected Area Management Categories. Gland, Cambridge: IUCN
9. Lindberg, K. (1991): Policies for maximizing nature tourism's ecological and economic benefits. Washington, DC: World Resources Institute
10. Machlis, G.E., Field, D. (2000): National Parks and Rural Development: Practice And Policy in the United States. Washington, DC: Island Press
11. Marty, S. (1984). A Grand and Fabulous Notion: The First Century of Canada's Parks. Toronto: NC Press Limited
12. Richards, G., Hall, D. (2000): Tourism and Sustainable Community Development. London: Routledge
13. Spenceley, A. (2003): Managing Sustainable Nature-based Tourism in Southern Africa: A Practical Assessment Tool. Greenwich: University of Greenwich

Poglavlja u knjigama:

1. Boranić Živoder, S., Tomljenović, R., Čorak, S. (2011): Suradnja interesnih skupina u turističkim destinacijama. U: S. Čorak (ur.), Izazovi upravljanja turizmom, Zagreb: Institut za turizam

Članci u časopisima:

1. Breslauer, N., Gregorić, M., Hegeduš, I. (2015): Održivi razvoj turizma u Međimurskoj županiji. *Obrazovanje za poduzetništvo – E4E: znanstveno stručni časopis o obrazovanju za poduzetništvo*, Vol.5, No.1, str. 99-109
2. Bulat, Ž. (2012): Institucionalni okvir zaštite prirode u Republici Hrvatskoj. *Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku*, Vol. 28, No. 1, str. 95-128
3. Cochrane, J. (2006): A typology of tourists to protected areas. *Parks* 16(2), str. 10-17
4. Ervin, J. (2003): Protected Area Assessments in Perspective. *BioScience*, Vol. 53, Issue 9, str. 819-822
5. Feletar, D. (2013): Geografsko – demografske značajke Regionalnog parka Mura – Drava. *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja*, Vol.12, No.24, str. 5-21
6. Hornoiiu, R.I., Pandurean, M.A., Nica, A.M., Maha L.G. (2014): Tourism Consumption Behavior in Natural Protected Areas. *Amfiteatru Economic*, 16 (Special Issue 8), str. 1178-1190
7. Jamal, T., Stronza, A. (2009): Collaboration theory and tourism practice in protected areas: Stakeholders, structuring and sustainability. *Journal of Sustainable Tourism*, 17(2), str. 169-190
8. Jelinčić, D. A. (2006): Turizam vs. Identitet: globalizacija i tradicija. *Etnološka istraživanja*, broj 1, str. 161-207
9. Kilipiris, F. (2005): Uključivanje lokalne zajednice u održivi razvoj turizma. *Tourism and hospitality management*, Vol. 11, No. 2, str. 27-39
10. Mackelworth, P., Jovanović, J. (2011): Zaštićena područja – temelj za očuvanje prirode ili podloga za održivi razvoj? Primjer zaštićenog područja mora u creskološinjskom arhipelagu. *Hrvatski geografski glasnik*, Vol.73, No.1, str. 229-244
11. Magaš, D. (2008): Destination Management – Models and Techniques. *Tourism and hospitality management*, Vol. 14, No. 1, str. 211-214
12. McClanahan, T. (2004): The Limits to Beyond Boundaries. *Aquatic Conservation: Marine & Freshwater Ecosystems*, Vol. 14, Issue 1, str. 1-4

13. McCool, S.F. (2006): Managing for visitor experiences in protected areas: Promising opportunities and fundamental challenges. *Parks*, 16(2), str. 3-9
14. Muganda, M., Sirima, A., Ezra, P. (2013): The Role of Local Communities in Tourism Development: Grassroots Perspectives from Tanzania. *Journal of human ecology*, 41(1), str. 53-66
15. Petrić, L., Mandić, A. (2014): Visitor Management Tools for Protected Areas Focused on Sustainable Tourism Development: The Croatian Experience. *Environmental engineering and management journal*, 13(6), str. 1483-1495
16. Ross, S., Wall, G. (1999): Ecotourism: towards congruence between theory and practice. *Tourism management*, Vol. 20, Issue 1, str. 123-132
17. Rudan, E. (2012): Uloga lokalnog stanovništva razvoju turizma destinacije. *Tranzicija*, Vol. 14, No. 29, str. 58-67
18. Sergejev, D. (1978): Što je lokalna zajednica (komuna)? *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, No. 59-60, str. 91-98

Članci u zbornicima radova:

1. Jaković, B., Golub, B. (2018): Ecotourism development perspective of unrecognized protected areas: the case of Regional park Mura-Drava. U: Mašek Tonković, A.; Crnković, B. (ur.), 7th International scientific symposium economy of eastern Croatia – vision and growth. ISSN 1848-9559, str. 548-557, Osijek: Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics in Osijek.
2. Jaković, B., Tubić, D., Bakan, R. (2019): Tourism challenges of protected areas in Croatia. U: Leko Šimić, M., Crnković, B. (ur.), 8th International scientific symposium economy of eastern Croatia – vision and growth. ISSN 1848-9559, str. 733-748, Osijek: Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics in Osijek.
3. Nepal, S. K. (2000): Tourism, national parks and local communities. U: Butler, R. W. and Boyd, S. W. (ur.), *Tourism and National Parks: Issues and Implications*, str. 73-94, Chichester: Wiley
4. Phillips, A. (2006): The history of the international system of protected area management categories. U: Paul Goriup (ur.) *Protected Areas Programme Vol 14*, No 3, str. 4-14, Gland: IUCN
5. Ružić, V. (2011): Marketing zaštićenog područja – studija slučaja: Nacionalni park Plitvička jezera. U: *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu Vol. 2, No. 2*, str. 77-83

Propisi:

1. Zakon o zaštiti prirode. NN 80/13, dostupno na: www.narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_06_70_1370.html (2.6.2019.)

Priručnici:

1. Borrini-Feyerabend, G., Kothari, A., Oviedo, G. (2004): Indigenous and Local Communities and Protected Areas. Gland, Cambridge: IUCN
2. Dudley, N. (2008): Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. Gland: IUCN
3. Leung, Y.-F., Spenceley, A., Hvenegaard, G., Buckley, R. (2014): Tourism and Visitor Management in Protected Areas. Gland: IUCN
4. Lewis, C. (1996): Managing conflicts in protected areas. Gland, Cambridge: IUCN
5. Tapper, R., Cochrane, J. (2005): Forging links between protected areas and the tourism sector – How tourism can benefit conservation. Pariz: UNEP

Izvjешća i strateški dokumenti:

1. IUCN, UNEP, WWF (1991): Caring for Earth: A Strategy for Sustainable Living, dostupno na: www.portals.iucn.org/library/efiles/documents/cfe-003.pdf (15.7.2019.)
2. Masterplan razvoja turizma Međimurske županije do 2020. godine, dostupno na: www.visitmedimurje.com/media/Masterplan_razvoja_turizma_Medjimurske_zupanije_2020.pdf (2.8.2019.)
3. Master plan turizma Virovitičko-podravske županije za razdoblje 2009.-2019. godine, dostupno na: www.vpz.com.hr/wp-content/uploads/2012/11/Master-plan-turizma-VPZ-2009-2019.pdf (7.8.2019.)
4. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (2016): Turizam u brojkama 2015. Zagreb: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske
5. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (2017): Turizam u brojkama 2016. Zagreb: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske
6. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (2018): Turizam u brojkama 2017. Zagreb: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske
7. Prirodna resursna osnova i razvoj turizma u Regionalnom parku Mura-Drava u Koprivničko-križevačkoj županiji, dostupno na: www.prostorno-kkz.hr/attachments/article/34/sr.pdf (2.8.2019.)

8. Strategija i akcijski plan zaštite prirode Republike Hrvatske za razdoblje od 2017. do 2025. godine. NN 72/2017, dostupno na: www.narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_07_72_1712.html (29.5.2019)
9. Strategija razvoja turizma Varaždinske županije 2015.-2025., dostupno na: www.varazdinska-zupanija.hr/repository/public/2015/4-savjetovanje/gospodarstvo/rujan/15-09-strategija-razvoja-turizma.pdf (7.8.2019.)
10. Strateški marketing plan turizma Međimurske županije 2014. – 2020., dostupno na: www.redea.hr/wp-content/uploads/2015/07/Redea-Strateski-marketing-brosura-web.pdf (2.8.2019.)
11. UNEP-WCMC, IUCN, NGS (2018): Protected Planet Report 2018. Cambridge, Gland, Washington: UNEP, dostupno na: www.livereport.protectedplanet.net/pdf/Protected_Planet_Report_2018.pdf (2.6.2019.)

Programi:

1. UNESCO (2018): UNESCO's commitment to biodiversity: connecting people and nature for an inspiring future. Pariz: UNESCO, dostupno na: www.unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265200 (29.5.2019.)

Stručne podloge:

1. Državni zavod za zaštitu prirode: Stručna podloga za proglašenje područja Mura – Drava u Republici Hrvatskoj regionalnim parkom, dostupno na: www.kckzz.hr/user_content/documents/Tekst_strucne_podloge.pdf (2.8.2019.)

Radovi objavljeni na internetskim stranicama:

1. Kreitmeyer, I. (2018): Turizam u parkovima Hrvatske. Powerpoint prezentacija s konferencije „Parkovi Hrvatske i turizam“. Zagreb: Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, dostupno na: www.mint.gov.hr/UserDocsImages//AA_2018_c-dokumenti//180703_i_kreitmeyer_konf.pdf (2.6.2019.)
2. Miranda, J.J., Corral, L., Blackman, A., Asner, G.P., Lima, E. (2014): Effects of Protected Areas on Forest Cover Change and Local Communities: Evidence from the Peruvian Amazon. SSRN Electronic Journal, dostupno na: www.papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2537829 (13.7.2019.)

3. Nampila, T. (2005). Assessing community participation–the Huidare informal settlement. University of Stellenbosch, dostupno na: www.scholar.sun.ac.za/handle/10019.1/2238 (13.7.2019.)
4. Sablić, M. (2016): Uloga lokalne zajednice u turističkom razvoju: studija slučaja otok Vis. Diplomski rad. Split: Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, dostupno na: www.zir.nsk.hr/islandora/object/efst:622 (2.6.2019.)
5. Sangkakorn, K., Suwannarat, S. (2013): Local People Participation in Tourism Development: The Case Study of Chiang Mai. Conference Paper. Chiang Mai: The 2nd Conference on Asian Economic Development, dostupno na: www.researchgate.net/publication/260312061_Local_People_Participation_in_Tourism_Development_The_Case_Study_of (15.7.2019.)
6. Svržnjak, K., Kantar, S., Jerčinović, S., Gajdić, D. (2014): Mogućnosti razvoja ekoturizma u Koprivničko – križevačkoj županiji. Križevci, dostupno na: www.bib.irb.hr/988164 (29.5.2019.)

Internetski izvori:

1. Croatia.hr: EuroVelo i druge međunarodne biciklističke rute u Hrvatskoj, dostupno na: www.croatia.hr/hr-HR/dozivljaji/aktivni-odmor/biciklizam/eurovelo-i-druge-medunarodne-biciklisticke-rute-u-hrvatskoj (2.8.2019.)
2. GEOGRAFIJA.hr (2004): Zaštićena područja u Hrvatskoj – oblici i problemi, dostupno na www.geografija.hr/hrvatska/zasticena-podrucja-u-hrvatskoj-oblici-i-problemi/ (2.6.2019.)
3. Global Nature Fund: Lake District – Great Britain, dostupno na: www.globalnature.org/35283/Living-Lakes/Europe/Lake-District/resindex.aspx (18.3.2019.)
4. HAOP, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: Kategorije zaštićenih područja, dostupno na: www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/kategorije-zasticenih-podrucja (29.5.2019.)
5. HAOP, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: Svjetski dan vlažnih staništa, www.haop.hr/hr/novosti/svjetski-dan-vlaznih-stanista (29.5.2019.)
6. HAOP, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: Što je zaštićeno područje, dostupno na: www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/sto-je-zasticeno-podrucje (2.6.2019.)

7. Informativno edukativni centar s poučnom "Dravi u zagrljaj", dostupno na: www.opcina-cadjavica.hr/content/dravi-u-zagrljaj (2.8.2019.)
8. Javna ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Koprivničko – križevačke županije: Regionalni park MURA – DRAVA, dostupno na: www.zastita-prirode-kckzz.hr/zasticena-podrucja/regionalni-park-mura-drava (29.7.2019.)
9. Međimurska priroda: Regionalni park Mura-Drava, dostupno na: www.medjimurska-priroda.info/zastita/regionalni-park-mura-drava/ (29.7.2019.)
10. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske: Nacionalni parkovi i parkovi prirode sve važniji u hrvatskom turizmu, dostupno na: www.mint.gov.hr/vijesti/nacionalni-parkovi-i-parkovi-prirode-sve-vazniji-u-hrvatskom-turizmu/1063 (1.6.2019.)
11. Mura-Drava Bike: Biciklističke trase, dostupno na: www.mura-drava-bike.com/bic_trase.asp (2.8.2019.)
12. Ornitološki rezervat Podpanj, dostupno na: www.obz.hr/hr/index.php?tekst=448 (7.8.2019.)
13. Poslovni dnevnik: U zaštićenim prirodnim parkovima porast posjećenosti, prihoda i ulaganja, dostupno na: www.poslovni.hr/hrvatska/u-zasticenim-prirodnim-parkovima-porast-posjecenosti-prihoda-i-ulaganja-270854 (2.6.2019.)
14. Protected Planet: Digital Report, Global Coverage, dostupno na: www.livereport.protectedplanet.net/chapter-2 (29.5.2019.)
15. Turistička zajednica Varaždinske županije, dostupno na: www.turizam-vzz.hr/ (7.8.2019.)
16. TurizamBiz: Plitvička jezera, dostupno na: www.turizam.biz/2014/10/16/plitvicka-jezera/ (1.6.2019.)

8. POPIS ILUSTRACIJA

Tablice:

Tablica 1. IUCN kategorije zaštićenih područja prirode	6
Tablica 2. Relevantnost IUCN kategorija zaštićenih područja prirode za korištenje u turističke svrhe	9
Tablica 3. Skupine posjetitelja identificirane istraživanjem te njihove karakteristike	11
Tablica 4. Motivacija turista za posjet zaštićenim područjima prirode uz pripadajuća iskustva	11
Tablica 5. Tipologija domaćih turista u zaštićenim područjima prirode	12
Tablica 6. Tipologija inozemnih turista u zaštićenim područjima prirode	13
Tablica 7. Kategorije zaštićenih područja prirode u Republici Hrvatskoj	16
Tablica 8. Korelacija između IUCN kategorija zaštićenih područja prirode i kategorija zaštićenih područja prirode u Hrvatskoj	17
Tablica 9. Specifični problemi karakteristični za pojedini nacionalni park ili park prirode	18
Tablica 10. Broj posjetitelja u nacionalnim parkovima tijekom 2015., 2016. i 2017. godine .	19
Tablica 11. Vodeća načela IUCN-ove radne skupine za lokalne zajednice i zaštićena područja prirode	23
Tablica 12. Negativni utjecaji turizma na lokalno stanovništvo	29
Tablica 13. Faze indeksa turističke iritacije	31
Tablica 14. Površina i udio županija u ukupnoj površini Regionalnog parka Mura-Drava	33
Tablica 15. Dosad zaštićena područja u Regionalnom parku Mura-Drava	34
Tablica 16. SWOT analiza turizma na području Regionalnog parka Mura-Drava	39
Tablica 17. Stupanj poduzimanja aktivnosti turističkih zajednica	44
Tablica 18. Stupanj slaganja turističkih zajednica s ponuđenim izjavama	45
Tablica 19. Prioritetnost pojedinih aktivnosti turističkih zajednica	47

Slike:

Slika 1. Odnos lokalnog stanovništva, biološke raznolikosti i turizma	28
---	----

Grafovi:

Graf 1. Rast broja i opsega zaštićenih područja prirode u razdoblju od 1962. do 2014. godine	5
--	---

Graf 2. Usporedba ukupnog broja posjetitelja u nacionalnim parkovima i parkovima prirode i razdoblju od 2011. do 2017. godine	21
Graf 3. Razlozi podržavanja turizma od strane lokalnog stanovništva na području regionalnog parka Mura-Drava.....	46
Graf 4. Načini komunikacije turističkih zajednica s lokalnim stanovništvom	46

Visoka škola za menadžment
u turizmu i informatici u Virovitici

Adresa: Ulica Matije Gupca 78 / 33000 Virovitica
Tel: 033 721 099 / Fax: 033 721 037
E-mail: info@vsmi.hr / Web: www.vsmi.hr

OBRAZAC 5

IZJAVA O AUTORSTVU

Ja, Barbara Golub
izjavljujem da sam autor/ica završnog/diplomskog rada pod
nazivom Uključenost lokalnog stanovništva u turizam
zaštićenik područja prirode: primjer Regionalnog
parka Mura - Drava

Svojim vlastoručnim potpisom jamčim sljedeće:

- da je predani završni/diplomski rad isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija,
- da su radovi i mišljenja drugih autora/ica, koje sam u svom radu koristio/la, jasno navedeni i označeni u tekstu te u popisu literature,
- da sam u radu poštivao/la pravila znanstvenog i akademskog rada.

Potpis studenta/ice

Barbara Golub

Visoka škola za menadžment
u turizmu i informatici u Virovitici

Adresa: Ulica Matije Gupca 78 / 33000 Virovitica
Tel: 033 721 099 / Fax: 033 721 037
E-mail: info@vsmti.hr / Web: www.vsmi.hr

OBRAZAC 6

ODOBRENJE ZA OBJAVLJIVANJE ZAVRŠNOG/DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNOM REPOZITORIJU

Ja Barbara Golub

dajem odobrenje za objavljivanje mog autorskog završnog/diplomskog rada u Digitalnim akademskim arhivima i repozitorijima (Dabar) te Nacionalnom repozitoriju završnih i diplomskih radova (ZIR) uspostavljenom pri Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, bez vremenskog ograničenja i novčane nadoknade, a u skladu s odredbama članka 83. stavka 11. Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (NN 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15.).

Potpis studenta/ice

Barbara Golub

U Virovitici, 17. 9. 2019.